

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marisa Mrzel

Duhovna znanost ali znanstvena duhovnost:

Relacija vedske vajšnavske tradicije in moderne znanosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marisa Mrzel

Mentor: red. prof. dr. Franc Mali

Duhovna znanost ali znanstvena duhovnost:

Relacija vedske vajšnavske tradicije in moderne znanosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvala

» Hvaležnost je širjenje srca v prostor, stanje duha ne more mimo stanja hvaležnosti.«

Zahvaljujem se osebi, zaradi katere bivam, dragi mami, ki je hkrati tudi moja najboljša prijateljica in učiteljica. Posebna zahvala gre mojemu bratu Ernestu, ki me motivira na vsakem koraku in zaradi katerega imam zagon za vedno nove vzpone.

Zahvaljujem se tudi prijatelju Andreju, za vzbuditev moje življenjske radovednosti in vpogleda v starodavne svete spise.

Iskrena hvala mentorju red. prof. dr. Francu Maliju, sprva za izvrstna predavanja, ki so me spodbudila in zaradi katerih se je povečala želja po raziskovanju in naposled za vso pomoč, komentarje in koristne napotke pri izdelavi diplomske naloge.

Navsezadnje pa sem hvaležna za to skrivnostno, čudovito (kot bi jo poimenoval avtor J. Makarovič) AVANTURO SVETA!

Duhovna znanost ali znanstvena duhovnost: relacija vedske vajšnavske tradicije in moderne znanosti

Pride čas, tako za začetek kot konec. Vsak konec pomeni tudi nov začetek. Tako je bil čas mistike, čas religije, čas filozofije, čas znanosti. Skozi čas in s časom so se pojmi in pomeni skovali, dopolnjevali, spreminjali, sčasoma tudi odtujevali. Nekoč je bila v ospredju in splošno veljavna filozofija življenja, religiozna in verska načela, kasneje in čedalje bolj pa se je začela uveljavljati kot tisto splošno resnično znanost. Iz, recimo temu, enosti so nastale različne delitve, sedaj pa smo priča kako se je iz klasične znanosti razvija moderna, sodobna znanost, ki pa ponovno vključuje nekatere duhovne, morda tudi religiozne spektre. Prav tako pa so številna spoznanja, kako ravno starodavne tradicije, kot je vedska tradicija, natančneje vajšnavizem, v svojih svetih spisih hranijo zapise, ki presegajo samo znanost. Je bila znanost že dana, a zavita v mistične opise, sedaj pa se znova odkriva? Smo resnično priča preoblikovanju miselnosti iz entropije v sintropijo oz. njune združitve?

Ključne besede: Duhovnost, vajšnavizem, moderna znanost, relacija, sintropija.

Spiritual science or scientific spirituality: relation between vedic vaishnava tradition and modern science

There comes a time - time for a beginning and for an ending. Every ending coincides with a new beginning. Throughout the centuries, we have experienced a time of mysticism, time of religion, as well as philosophy and science. Eventually, terms and meanings have been coined, complemented and adapted, at times they even alienated from one another. A philosophy of life and religious principles were once brought to the fore as generally applicable; later a philosophy of life began increasingly enforcing itself as what we nowadays call science. From, let us say, oneness different divisions arose and nowadays we are witnessing a transition of a classical science to a modern, contemporary science, which again involves some spiritual, possibly religious spectra. There is a number of lessons on how ancient traditions – such as the Vedic tradition, specifically Vaishnavism, – kept records which go beyond mere science in their scriptures. Was science already presented to us shrouded in mystical descriptions and is now being rediscovered? Are we truly witnessing the transformation of the mentality from an entropy to syntropy or is there perhaps their merging on the horizon?

Key words: Spirituality, vaishnavism, modern science, relation, syntropy.

KAZALO

1 UVOD.....	6
2 DUHOVNOST	9
2.1 Značilnosti duhovnosti.....	10
2.2 Duhovnost skozi indijsko filozofijo	12
2.3 Vzhodna duhovna tradicija in moderna znanost	13
3 RELIGIJA	18
4 HINDUIZEM	19
4.1 VAJŠNAVIZEM	20
4.1.1 Gaudijski vajšnavizem	21
5 ZNANOST- MODERNA ZNANOST	24
5.1 Značilnosti znanstvenega mišljenja	24
6 ZNANSTVENA DUHOVNOST, VEDIC SCIENCE	27
7 RELACIJA MED ZNANOSTJO IN DUHOVNOSTJO V OKVIRU VEDSKE FILOZOFIJE ..	36
8 ZAKLJUČEK.....	39
9 LITERATURA.....	41

»Vera brez znanosti je slepa, znanost brez vere je hroma«

Albert Einstein

1 UVOD

»Pride čas, ko ni več časa«. To misel sem prvič zasledila v prvem letniku gimnazije in glede na takratne okoliščine in izkušnje me je izredno presunila in zanimala ogenj vprašanj in razmišljanj. Nato pa sem tekom let tej dotični misli dodajala pomen. Torej kaj to pravzaprav pomeni, pride čas, ko ni več časa. Mar to pomeni, da se bo zemlja ustavila, izginila, z njo bomo izginili tudi mi in puf, tema? Ali to pomeni, da le ne bo časa, torej bo tako kot ko smo bili še čisto majhni, otročki. Za nas namreč čas ni obstajal, mislili smo si: »Ah, saj vse kar počnemo traja večno«. Ko sedaj gledamo na to si lahko rečemo: »Ha- pa saj čas je bil, le da je bil domnevno večni...«.

Da ne razvijem te filozofske debate, naj se vrnem na razlog, zakaj sem si izbrala tovrstno tematiko. Že od nekdaj me zanima kaj smo, kaj delamo v dotičnem trenutku, na dotičnem mestu. To strast do razmišljanja sem večinoma hranila v sebi ter tako premlevala in si izmišljevala razne interpretacije. Ko pa sem dobila možnost, da lahko o tem tudi kaj preberem, sem v krogu ljudi, ki o tem kaj vedo, pa je vse skupaj postalo še bolj zanimivo. Vsi vemo, da nas splet življenjskih okoliščin oblikuje, tako zunanje kot notranje. Velikokrat pa se svoji t. i. notranjosti posvetimo šele ob kakšnih tragičnih ali, recimo temu, slabih trenutkih. In tako je tudi mene življenjski cikel pripeljal do tega, da sem se intenzivno začela zanimati za naš obstoj, saj mi ni dalo miru, da se vsak dan zbudimo, nekaj delamo, gremo spat in naslednji dan ponovimo, dan za dnem, leto za letom... Vendar kam gremo, kaj se dogaja? »Čas teče, nič ne reče«, pravijo. A kaj je čas? Vemo, da ga merimo, vendar, kaj to pravzaprav je? Poznamo različne interpretacije časa. In tako sem začela brskati po knjigah in internetu in ugotovila čar časa- od linearnega, do cikličnega, vertikalnega, do kontrasta teh dveh, treh.. Zanimivo!

»V začetku ni bilo ne bivanja ne nebivanja, in svet je bil pogreznjen v nevidno... Edini On je dihal, brez diha, sam od sebe, nič drugega ni bilo...« (Hvalnica stvarjenju: RG VEDA X, 129)

Kako, da obstaja tako različno interpretacij glede nečesa, nam, tako osnovnega? Znanost trdi nekaj, religiozne tradicije nekaj drugega, zakaj je temu tako? Kot majhen otrok, ki je nadvse radoveden sem se začela iz trenutka v trenutek bolj spraševati: ZAKAJ, ZAKAJ, ZAKAJ? In ker se prej nisem nikoli toliko zanimala za te razlike, mi je postajalo vse bolj vredno

nadaljnega raziskovanja. Tako imamo na eni strani duhovna (tudi religiozna) načela, tradicije, verovanja, na drugi strani pa znanstvene dokaze, empirijo, poskuse. Omembe vredno je seveda dejstvo, da razlike med omenjenima danes niso več tako izrazite, predvsem v smislu, da obe postavki služita v namen izboljšave našega načina življenja, kot vodilo našega popotovanja in kot sredstvo, s katerim lahko lažje živimo.

Iz časa sem prišla na obstoj, sam začetek. Torej predpostavimo, da časa ni, ne obstaja. Ne obstaja terminološki izraz, ne obstaja v našem umu, torej ga ni. Obstoj, bit, začetek vsega. Konec ali začetek? Ta in tisoč ostalih vprašanj se mi ta trenutek porajajo, vendar odgovor na njih ne bom iskala z zatekanjem v podrobne definicije. Te na tem mestu niso tako pomembne, vsaj ne za moje delo. Trenutno sem glede na moje znanje in izkušnjami prišla do sklepa, da za vsakogar in vsako stvar pride čas, tako ali drugače.

Čas namreč predpostavlja obstoj nečesa, kar traja oziroma obstaja isto kljub spremembam. Če bi se vse spremenilo istočasno, bi se preteklost v trenutku izbrisala in torej ne bi bilo časa: če pa se ne bi spremenilo nič, bi bilo vse samo preteklost, zgodilo se ne bi nič novega in torej časa spet ne bi bilo. Zato mora v času kljub spremembam nekaj ostati isto. Svet mora biti dovolj stabilen in hkrati dovolj spremenljiv, da omogoči ohranitev neke totosti kljub spreminjanju njene takosti (Makarovič 2013, 551).

Kje pa je naš začetek? Kaj je duhovnost, je to srčika vsega? Kakšne so njene členitve? Kako smo nastali in kdaj? Kasneje se poraja vprašanje: kaj je bilo prej, kura ali jajce? Kot smo že omenili, religija oziroma razna verovanja trdijo eno, znanost drugo. Kar pa je še zdaleč najbolj interesantno.

Na kaj sem se jaz osredotočila? Na most med njima, most med religijo in moderno znanostjo, torej kje so stičišča, kje so povezave. Spet, je to duhovnost? Zaradi obsežnosti in kompleksnosti med omenjenima fenomenoma sem se usmerila ožje in si tako izbrala eno obliko verovanja, in sicer hinduizem, njegovo vejo vajšnavizem (člaščenje boga Višnuja) oz. natančneje gaudijski vajšnavizem, kjer se pojavi sprememba pogleda na boga in dušo, in sicer postane osrednjega pomena predano služenje bogu in tesna povezanost z njim. Predstavila bom tudi nasprotje omenjenega- znanost- bolj natančno moderno znanost in tovrstni pogled. Skozi celotno nalogo pa bom držala rdečo nit, ki pa je, kot omenjeno, ravno povezanost obojega.

*»Tudi protislovje, tudi paradoks ima smisel«
(Luhmann v Znanost kot sistemski del družbe 1994, 1).*

V nadaljevanju bom vzela duhovnost kot začetek časa, začetek življenja, bit. »Kajti začetek in konec kozmičnega procesa presega čas, ki je le ozek most med dvema neskončnostma« (Sarma v Črnič 2005, 32). Čas bom obravnavala zgolj kot termin in hkrati povezovalac različnih spektrov duhovnosti. Sprva je bilo vse nič, vse eno, nato sledijo delitve, tu mislim zlasti na razčlenitve med različne segmente: mitologija, religija, filozofija, znanost.. Sedaj pa smo priča, kako se ti segmenti ponovno povezujejo nazaj. Skozi čas, v čas, s časom. Tako se bom skozi nalogo spraševala ali obstaja most, ki povezuje tako dotično verovanje in moderno znanost. Je ta povezovalni člen mogoče označiti s posebnim pojmom?

"Ni torej težko uvideti, da "čas" obstaja kot umislek vašega uma. Vse kar se je kdaj zgodilo in kar se še bo- se dogaja zdaj. Ali si to sposoben opaziti, pa je odvisno le od tvojega gledišča-tvojega "mesta v prostoru". Ko bi bil na mojem mestu, bi lahko videl vse hkrati- zdajle! Razumeš?" (Walsch 2000)

Ključni cilj diplomskega dela je tako raziskovanje odnosa med duhovnostjo/verovanjem in moderno znanostjo. Zanimalo me bo, ali je med njima mogoče najti ustrezne relacije. Še več, skušala bom potrditi izhodiščno misel, nam vsem znanega nemškega fizika in matematika, Alberta Einsteina, ki se glasi: »*Vera brez znanosti je slepa, znanost brez vere je hroma*«

Izhajala bom iz naslednjih raziskovalnih vprašanj:

- Kakšna, če, je relacija med duhovnostjo in moderno znanostjo?
- Kakšna je relacija med duhovnostjo (Vedanto) in znanstvenim mišljenjem v sodobnem svetu?
- Ali obstajajo stičišča med duhovnostjo (dotičnim verovanjem, religijo) ter moderno znanostjo? Če da, katera so najnovejša?

Metodologija oziroma metoda preučevanja bo hermenevtična analiza odnosa znanosti in duhovnosti ter verovanja v sodobnem svetu, ter kritično primerjalna in historična analiza znanstvenega (diskurzivnega) in religijskega (intuitivnega) načina mišljenja.

2 DUHOVNOST

Kot sem nakazala v uvodnem delu bom poimenovanje duhovnost obravnavala kot začetek življenja, kot »spoj« segmentov raziskovanja, ki so se razvijali od samega začetka naše biti. Zanima me tudi ali je prav duhovni segment temeljna skupna točka/stičišče raznih verovanj na eni strani in znanosti na drugi. Definicij duhovnosti je ogromno, lahko rečemo, da toliko kolikor je ljudi na tem planetu. Iz leta v leto se zanimanje za t. i. duhovnost povečuje, s tem tudi razne filozofske razprave o tem kaj to pravzaprav pomeni. Marsikdo danes že reče: "Duhovnost mi resnično pomaga" ali pa "Z duhovnostjo lahko vidiš vse", "Postani duhoven in bo vse super". Na vprašanje "Kako si?" se velikokrat odgovori: "Odlično, super, odkar se ukvarjam z duhovnostjo je vse lepo!" ali "OK, poduhovljeno".

Ljudje se zavedamo, nekateri na zavestni, drugi na podzavestni ravni, da vsi stremimo k t. i. sreči, veselju, nekemu osebnemu zadovoljstvu. Na koncu dneva, ko smo sami s seboj ali na kraju, kjer smo najbolj sproščeni, preprosti, obkroženi z ljudmi katere spoštujemo, jih imamo radi, se venomer znova zavemo, kaj je tisto "pravo, oziroma pristno" in to je ravno: spoštovanje, iskrenost, dobrot, ljubezen. Duhovnost¹ torej pomeni nekaj najbolj pristnega v vsakem posamezniku, njegova srčika. Nekateri menijo, da je to izven naših čutil, naših zmožnosti predstave, potemtakem je tudi nerealno govoričenje o tem, "to" preprosto začutiš, po "tem" se preprosto ravnaš, "to" preprosto je. V razmislek.

Glede na cilj naše obravnave potrebujemo neko osnovno opredelitev kategorije duhovnost. Za lažje razumevanje bomo izbrali naslednjo definicijo:

»Duhovnost pomeni prebujenost. Mnogi, četudi se tega ne zavedajo, spijo. Rodijo se speči, živijo speči, speči se poročijo, speči vzgajajo otroke, tudi umro speči, ne da bi se sploh kdaj prebudili. Nikoli ne razumejo lepote tega, kar imenujemo "človeško življenje"« (Anthony de Mello 1991).

S trditvijo se strinjam, naj dodam še to, da človeško življenje torej zajema segmente kot so rojstvo, starost, bolezen in smrt. Sprva se rodimo, skozi življenjski proces se staramo in soočamo z različnimi boleznimi in na koncu umremo. Poznamo več vrst bolezni, na fizični in psihični ravni, zato se trenutno osredotočimo na tisto, kar preučuje duhovna dimenzija, to je t. i. duhovno zdravje, ki je izrednega pomena.

---

¹ v angleščini izraz duhovnost pomeni spirituality, ki ima nekoliko drugačen, lahko bi rekli bolj poglobljen pomen.

Duhovna dimenzija raziskuje človekovo iskanje življenjskega smisla, kar mu je v pomoč pri premagovanju različnih življenjskih težav. V primeru bolezni, ko je dobro počutje ogroženo, se ljudje v glavnem osredotočimo na telesno dobro počutje, emocionalni, intelektualni in socialni aspekt pa pogosto spregledamo. Najpogosteje v celoti ignoriramo ali podcenjujemo duhovno dobro počutje, morda zaradi eterične in intuitivne narave duhovnosti, oziroma zato, ker duhovnosti drugače kot v odnosu z vernostjo sploh ne prepoznavamo in jo tabuiramo. Vsak človek ima svojo definicijo duhovnosti, nobena pa ne more v celoti izraziti bistva tega čudovitega dela človekove izkušnje (Skoberne 2002).

MA Ruffing Rahalo (v Skoberne 2002, 23) definira duhovnost kot osebno transcendenco, onstran konteksta stvarnosti, v nasprotju z razumskim občutjem, kjer stvari obstojijo, ko se pojavijo. Posledica tega je življenje potrjujoč odnos z bogom, z neko skupnostjo, z okoljem in s samim seboj. Omenjena definicija, kot mnoge druge definicije, vsebuje idejo o dveh dimenzijah duhovnosti- horizontalni in vertikalni. Horizontalna dimenzija se nanaša na odnos s samim seboj (intrapersonalen), z drugimi ljudmi (interpersonalen) in z okoljem, gre za "nereligiozno občutenje smisla življenja" (Champagne v Skoberne 2002, 23). Vertikalna dimenzija se nanaša na boga, ki ga nekdo priznava, vesolje ali nekaj kar je nad njim. Oboje posamezniku pomaga, da prepozna lastne osebne vrednote in cilje ter vzpodbuja osebno integracijo telesa, razuma in duha (Washkoviak v Skoberne 2002, 23). Pomankanje ciljev in življenje brez smisla vodi v obup in čustva nekoristnosti ter zapuščenosti (Skoberne 2002).

2.1 Značilnosti duhovnosti

Pot duhovnega zavedanja posameznika je notranji proces, ki se lahko razvije ob stiku s katerikoli človekom, naravo ali ob misli na boga.

Burkhardt M. (v Skoberne 2002, 23–24) navaja naslednje značilnosti duhovnosti:

- Odnos do sebe (notranja moč, zaupanje vase);
- Odnos do narave (skladnost, poznavanje in povezanost);
- Odnos do drugih (skladnost, podpora);
- Neskladen (konflikt z drugimi);
- Odnos do boga (religiozen ali nereligiozen).

Glede na zgoraj omenjeno tako razberemo, da je duhovnost za vsakega različna, različni so pogledi in odnosi, tako tudi vsak posameznik na specifičen način razvija in ohranja svojo duhovno zdravje. Strinjam se s trditvijo Ellisona CW (v Skoberne 2002, 24), da: »..je za duhovno zdravje ali duhovno dobro počutje značilno, da človeka preveva v glavnem občutek, da živi in je njegovo življenje osmišljeno in izpolnjeno«. Biti duhovno zdrav pomeni biti poln energije. Polno življenje, pravilno vrednotenje danih možnosti in izkoriščanje le-teh je pot, ki vodi k duhovnemu zdravju. Po Pilchu (v Skoberne 2002, 24) je duhovno dobro počutje način življenja oziroma življenjski slog, življenje osmišlja in ga dela prijetnega. Išče v svobodno izbrane možnosti in priložnosti, ki življenje krepijo in bogatijo in katerih korenine segajo globoko v duhovne vrednote ali religiozna prepričanja. V zvezi s tem je smiselno ločiti dve kategoriji, t. j. kategorijo vere in kategorijo religije. Njuna vsebina se razlikuje v naslednjem:

1. Vera (Fowler in Keen, 1985) je univerzalna- je način življenja, delovanja in razumevanja samega sebe. Imeti vero pomeni verjeti v oziroma zaupati v nekaj ali nekoga. Splošno mnenje je, da sta religija in duhovno stališče (prepričanje), poskus posameznika, da spozna svoje mesto v vesolju oziroma v okviru celotnega okolja.
2. Religija je organiziran sistem čaščenja. Religije imajo temeljna načela (dogme), obrede in običaje, ki so povezani z rojstvom, smrtjo, poroko in zveličanjem. Imajo tudi pravila za vedenje v vsakdanjem življenju. Mnogi ljudje svoje duhovne potrebe zadovoljujejo z religijo. Religiozni in duhovni razvoj pa ne potekata vedno vzporedno. Nekdo lahko na primer izvaja določeno versko prakso, vendar še ni ponotranjil njenega simboličnega (Skoberne 2002)

Wilfred McSherry v svojem članku duhovnost opredeljuje kot "misteriozno in zapleteno dimenzijo naših življenj- dimenzijo, ki je ekstremno osebna in je o njej težko prosto govoriti." (McSherry 1993). Duhovno zavedanje ne upošteva le religioznosti, ampak zmožnost posameznika, da spregleda stališča in občutja glede stvari, ki so bistvene za naš obstoj. Poistovetiti duhovnost z religioznostjo pomeni izključiti množice ljudi- ateiste, agnostike, humaniste, ki tega stališča ne sprejemajo, se pa duhovne dimenzije zavedajo in jo tudi posredujejo (Skoberne 2002).

V nadaljevanju bom obravnavala t. i. vertikalno dimenzijo, saj obravnavana vajšnavska tradicija, natančneje gaudijski vajšnavizem, priznava obstoj boga. Skladno z Burkhardtovimi značilnostmi duhovnosti bo tako ključna značilnost odnos do boga, hkrati pa bo prikazano kako je to povezano v segment vere in tudi religije, seveda v povezavi z moderno znanostjo.

2.2 Duhovnost skozi indijsko filozofijo

Na zahodu tudi tisti, ki nas zanimata indijska duhovnost in izročilo, velikokrat zmotno uporabljamo termin 'indijska filozofija'. V indijski tradiciji namreč poznajo več sistemov dojetanja sveta in resnice, ne zgolj enega samega. Ohlapna opredelitev tega kompleksnega, več tisoč let razvijajočega se filozofsko-nazorskega sistema je naslednja: gre za nazor, ki ga poznamo tudi pod imenom indijski daršan. Daršan pomeni vpogled, vid, po navadi v povezavi z videti nekaj božanskega (sveti predmet, guruja, boga). V danem primeru gre za sklop različnih pogledov na resnico. Te poglede v grobem delimo na devet sistemov, katerih skupna imenovalca sta pojem dharma (posameznikova dolžnost in namen v tem svetu) in pa priznavanje nekega skupnega kozmičnega reda oziroma pravičnosti. Kljub temu da Indijo po navadi povezujemo z religioznostjo, kar nekaj od teh sistemov ne pozna koncepta boga, zato jih lahko delimo na teistične in ateistične. Vendar pa bistvena klasifikacija izhaja iz priznavanja ali nepriznavanja avtoritete Ved (temeljni teksti starodavne Indije). Tako delimo šole indijske filozofije na ortodoksne (astika), ki spoštujejo tradicijo Ved, in heterodoksne (nastika), ki je ne spoštujejo.

Med ortodoksne uvrščamo naslednje šole:

- njaja – šola logike
- vajšešika – atomistična šola
- samkhja – šola štetja
- joga – Patanadžalijev sistem
- purva mimamsa – tradicija vedske eksegeze s poudarkom na vedskih ritualih
- vedanta – tradicija Upanišad s poudarkom na vedski filozofiji (Blažič 2010, 1 pogl.)

Na slednjo, torej vedanto se bom osredotočila še sama, kar pa bom razčlenila v nadaljevanju, sprva z opisom hinduizma kot enega segmenta religije, da bi v končni fazi prišla do t. i. vajšnavizma (bolj natančno, gaudijskega vajšnavizma) kot ene izmed vej veje hinduizma. Iz omenjene delitve navsezadnje izhaja osrednja struktura moje naloge, kjer skušam najti povezavo med tradicionalno vero in moderno znanostjo.

2.3 Vzhodna duhovna tradicija in moderna znanost

Iskanje skupnih stičišč med tema dvema fenomenoma je smiselno iz več razlogov, k čemur navajajo tudi nekatera stališča, ki jih bom navedla v nadaljevanju. Velja namreč opozoriti na dejstvo, da je razlikovanje vzhodne in zahodne filozofije samovoljno in povsem zemljepisno pogojeno, da to umetno razlikovanje ne upošteva ogromno medsebojnega vplivanja med vzhodnim in zahodnim razmišljanjem. Ločevanje vzhodne in zahodne misli bolj zavaja kot pojasnjuje. Poleg tega posamezni avtorji trdijo, da izraz »vzhodna filozofija« namiguje na podobnosti med filozofskimi šolami, ki jih morda niti ni, in zamegljuje razlike med vzhodnimi filozofijami. Takšno posploševanje priča o nepoznavanju idejnih sistemov, ki ne sodijo v domeno evropske filozofije: pri tem gre za kalup, v katerega se vsevprek pospravlja vso nepregledno vrsto najrazličnejših idejnih struj, ki so plod indijske, kitajske, japonske (in še marsikatero druge, manj znane azijske) tradicije. Ne glede na dejstvo, da so že razlike med posamičnimi filozofskimi šolami antične, srednjeveške in novoveške Kitajske tako velike in često tako polne vzajemnih nasprotij, da jih je težko povzeti v nek skupni metodološki in epistemološki okvir, je njihova umestitev v skupno kategorijo z bogato idejno tradicijo Indije še toliko bolj neumestna. Indijska filozofija je namreč v marsikaterem pogledu celo bližja tradicionalni evropski miselnosti, saj obe temeljita na transcendentni metafiziki in na striktnem ločevanju ideje in materije, kar je tradicionalni kitajski filozofiji povsem tuje. Vse to se seveda odraža tudi v jezikih sovpadajočih kulturnih krogov. Ker sta jezik in miselnost tesno povezana, nikakor ni slučaj, da sodijo indijski jeziki v indoevropsko, kitajski pa v sino-tibetansko jezikovno skupino. Drugi argument proti tovrstnemu razločevanju je zgodovinski. Prvi »bežen zgodovinski pogled« zahodne filozofije nas pravzaprav popelje v *Malo Azijo*. Morda ne bomo nikoli vedeli ali njene korenine ležijo v Indiji (ali pa korenine indijske filozofije izhajajo iz indo-arijske invazije), vendar je zagotovo verjetno, da je bil *Bližnji Vzhod* križišče starodavnih verskih filozofskih sistemov (Wikipedia).

1. Podajam nekaj komentarjev na indijski in evropski pogled na svet, ki ga je prispeval Milan Štante. *Po Štantetu ob soočenju dveh nasprotujočih si pogledov na svet, kot sta indijski in evropski, postane jasno, da hinduizem ve sicer več o človekovi notranjosti, njegovi duši, toda mnogo manj ali skoraj nič o zakonitostih empiričnega sveta. Zahodni človek pa ve vse o svetu, toda ničesar o sebi, o svoji lastni duševnosti, ki jo je odrinil v podzavest in ki jo razkrivajo ne preveč vase prepričani psihologi. Ob primerjavi teh tako različnih konceptov in struktur*

indijskega in zahodnega sveta laže razumemo od kot neverjetna mirnost, neka posebna dostojanstvenost, ki izvira iz osredotočenja, koncentracije v notranjost, ki je tako tipična za Indijce, ki jo v toliki miri izžarevajo indijski božji ljudje- guruji in ki je tako različna od nemirnosti in negotovosti zahodnega človeka, ki čuti stalno potrebo po samo- dokazovanju, po akciji (Štante 1980).

2. V knjigi *Nauk gospoda Caitanye*, avtor A.C.Bhaktivedanta Swami Prabhupada v poglavju *Čemu preučevati Vedanta-sutro*² zapiše naslednje: *Znanje so informacije, povzete iz svetih spisov, znanost pa je praktična realizacija tega znanja. Znanje je edinstveno, če ga povzamemo iz svetih spisov s pomočjo duhovnega učitelja; če ga razlagamo spekulativno, je to samo umska izmišljotina. Znanstveno razumevanje podatkov iz svetih spisov s pomočjo verodostojnega duhovnega učitelja nam omogoča spoznati- na podlagi osebne realizacije- pravi položaj vsevišnje božanske osebnosti. Transcendentalna oblika vsevišnje božanske osebnosti se razlikuje od materialnih manifestacij in je iznad reakcij materije. Kdor nima znanstvenega razumevanja duhovne oblike božanske osebnosti, postane impersonalist. Sončni sijaj sam za sebe je svetloba, toda ta svetloba se razlikuje od sonca. Hkrati pa lahko rečemo, da se sonce ne razlikuje od sončne svetlobe; sončna svetloba brez sonca namreč ne more obstajati, brez sončne svetlobe pa beseda sonce tudi nima pomena (Prabhupada 1996).*
3. *Vivekananda*³, ki je bil kot indijski mislec prežet z zahodno kulturo, je podal naslednjo razlago hinduizma. Kot učitelj hinduistične vere je razlagal, da so vse religije enake in da je potreba po toleranci zelo močna. Pojasnil je, da Indija ne potrebuje krščanskih misijonarjev, temveč pomoč za vse tiste milijone ljudi, ki stradajo. Vivekananda je bil prvi, ki je javno opredelil Vzhod za duhovno superioren, medtem ko na Zahodu prevladujeta tehnologija in znanost. Vivekananda, ki se je šolal na Zahodu, je tam širil svoje ideje in leta 1895 v New Yorku ustanovil društvo Vedanta. Istega leta se je vrnil v Indijo in ustanovil samostan Ramakrišna. Oznanjal je monizem Advaita filozofije Vedant. V njej je videl prihodnjo religijo mislečega človeštva, češ da Vedanta ne zadovoljuje samo človeškega duha, marveč tudi njegov razum, in se strinja z izsledki znanstvenega proučevanja vnanje narave. Ne gre toliko za zagovarjanje tradicionalnih

---

² Teksti/sveti spisi Vedante, več v nadaljevanju

³ Vivekananda je bil učenec Šri Ramakrišne Paramahamsa, hindujskega mistika, ki je poudarjal enotnost religij.

hinduističnih idej, temveč bolj za potrebo po izobraževanju in socialnih reformah. Moderni hinduizem so kasneje poimenovali tudi Neovedanata. Vivekananda je bil zagovornik pluralističnega hinduizma, ki vse religije priznava za prave. Hinduizmu je podal »znanstveno« razlago, s čimer je hinduizem postal ideologija indijskega nacionalizma in se je s tem uvrstil med svetovne religije (Gavin v Juvan 2004).

Zanimiva je misel najbolj znanega misleca sodobne znanosti, fizika in matematika Einsteina. Einstein je dejal, da gresta znanost in vera z roko v roki. Ena segment brez drugega je bodisi slep, bodisi hrom. Seveda bomo v svetu naleteli na različne interpretacije tega razmerja med znanostjo in vero. Za namen te diplomske naloge se bom ustavila pri razmišljanjih dveh mislecev, ki želita opozoriti, da nas bipolarnost mišljenja vodi v slepo ulico. Gre za dialog med Trân-Thi-Kim-Diêu, predsedujočo evropske federacije teozofskih društev in Andrejem Detelo, pisateljem, pesnikom, filozofom, ekologom, fizikom in izumiteljem- na temo: Vzhodne duhovne tradicije in moderna znanost.

Trân-Thi-Kim-Diêu je svoj pogled predstavila na naslednji način: »Večina vzhodnih duhovnih tradicij ne zaznava nikakršnega prepada med duhovnostjo in znanostjo, saj slednjo vsak resnični raziskovalec obravnava kot sredstvo za gibanje proti resnici. Na zahodu je pretiran razvoj praktičnega uma pripeljal do razmišljanja, da je znanost v nasprotju duhovnostjo, tako da je to postalo splošno prepričanje, ki krepi zamisel o dihotomiji med duhom in materijo. Vsak pristen mislec in raziskovalec si prizadeva poglobiti razumevanje številnih vidikov življenja, da bi dojel neločljivo povezanost para duh-materija kot tudi neločljivo povezanost prostora in časa. Razmišljanje o teh temah ustreza nekaterim stopnjam meditacije, v kateri lahko človek odkrije, da je človeško življenje vredno veliko več kot si je to običajno predstavljal. To odkritje lahko predstavlja točko obrata v njegovem življenju in snovanje drugačne paradigme za samega sebe.« (Trân-Thi-Kim-Diêu v Jivatma- teozofsko društvo 2014).

Podobno je razmišljal Andrej Detela: »Vse bolj se zavedamo, da naša sodobna znanost vodi, če je zmotno zaprta v svoje prevladujoče metode fragmentacije in redukcionalizma, v slepo ulico, brez kakršnegakoli globljega pomena naše izkustvene realnosti. In na podoben način obstajajo tudi mnoga znamenja, da tradicionalno vzhodno duhovnost, če ta stoji sama za sebe, v našem sodobnem svetu prav lahko preko linearnega dojemanja časa napačno tolmačimo. Toda ob bolj natančnem

opazovanju te navidezne dualnosti, ko povežemo oba pristopa, človek lahko vidi, da sodobna znanstvena odkritja nujno potrebujejo svežo paradigmo, ki bo povsem v soglasju z vzhodnimi duhovnimi tradicijami. Še več, ta nov pristop človeku prinaša zdravo univerzalno razumevanje in notranjo umirjenost, pojavljanje nove vrste umirjenosti, ki razrešuje navidezne napetosti med duhom in materijo (Detela v Jivatma- teozofsko društvo 2014).

Kot lahko razberemo, se fenomena znanost in duhovnost prepletata, v časovnem sosledju včasih bolj, včasih manj, a se. Navsezadnje je ključni namen in tudi cilj iskanje resnice kot take. Resnica je ena, le poti do nje so različne. Zatorej ne bi smeli imeti kakšno pot za pravo ali napačno, vendar iskati stičišča le-teh. To si lahko zamislimo na čisto osnovnem primeru: človek kot posameznik resda lahko deluje izjemno, s svojim intelektom lahko doseže ogromno, a prav vedno za to potrebuje tudi sočloveka, soljudi. V končnem morda tudi le kot posrednika, ki neposredno ali posredno vpliva na naše odločitve, naš razvoj, rast. Tako po znanstveni definiciji kot "duhovni" je človek izjemno bitje z zavestjo, v nasprotju z nekaterimi drugimi živimi bitji. Naš razum je do neke mere raziskan, v neki meri pa ostaja neznanka, zato bi po mojem mnenju v znanosti tudi morali dopuščati obstoj segmentov duhovnosti, prav tako kot duhovnost sprejema znanost, vse do neke mere, kjer pa preidemo ravno do stičišč, mostu med znanostjo in duhovnostjo. In ravno ta most je vreden raziskovanja in občudovanja.

Nekateri avtorji to časovno sosledje med vero in znanostjo, potem ko sta se ena druga že izvili iz duhovnosti kot takšne postavljajo nekoliko drugače. Franc Mali pravi, da se je »...moderna znanost lahko razvila šele potem, ko se je osvobodila religioznih, magijskih in mističnih spon srednjega veka. Razlog, da šele v začetku novega veka govorimo o nastopu sistema znanosti, gotovo ni v takšnih dejavnikih, kot so pomanjkanje čaščenja modrecev ali pomanjkanje talentov ali celo odsotnosti pojma znanosti v srednjeveških družbah, temveč v splošnejših družbenih dejavnikih. Drugače si namreč ni mogoče predstavljati, zakaj je prihajalo do razmeroma kratkih obdobj znanstvenega razcveta, ki so jim sledila obdobja stagnacije ali celo odprave nakopičenih spoznanj. Vsaka racionalna oblika mišljenja je bila v tradicionalnih družbah še vedno močno povezana z religioznimi, mističnimi in ritualnimi pojavi. Če sta se spremenila religiozni in ceremonialni kontekst, je šlo v pozabo tudi to vedenje« (Mali 2002, 21)

Zgornja teza tako predstavi odnos med duhovnostjo, vero in znanostjo kot posledico časovnega sosledja in družbenih vplivov. Nekako pa se vedno ohranjajo sfere vseh, torej tako religioznega mišljenja kot znanstvenega, le meje definicij se ožijo ali širijo. Naj podam še naslednjo misel, ki podaja razlike med religijo, filozofijo in znanostjo. Vseeno pa najdemo tudi rdečo nit, ta pa je, da vedno nekaj iščemo- resnico in "tisto pravo":

Razlika med religijo in filozofijo je, da je religiji Bog premisa, filozofiji pa mora biti sklep; religija izhaja iz Boga, ga predpostavlja, filozofiji pa je Bog zadnji zaključek, ona ga išče. /.../) Religija povsod najde Boga, znanost pa ga išče na enem mestu, /.../ Religija išče neposredne vezi človeka z Bogom; znanost iste veze, ampak posredno, skozi mnoge druge stvari in prek tistih, ki so po časovnem zaporedju pred človekom. Glede na to je v religiji Bog človeku blizu, v znanosti pa daleč od njega; v religiji se človek zanaša na Boga, religija človeka usmerja k Bogu, da ga prosi v težavah, se mu zahvali v dobrem; znanost usmerja človeka k božjim zakonom, da jih spozna in pri pokoravanju njih skrbi za svoje dobro (Peserl 2004).

Tako lahko uvidimo, da eno brez drugega ne gre, vsaj ne za uspešen in zdrav razvoj. Kajti, v kolikor se razvija zgolj znanost; tehnologija, vrednote ljudi pa tonejo v pozabo, kaj nam pravzaprav potem ostane? Nam lahko neka tehnologija sama po sebi služi in nas osrečuje vsak dan, vsako minuto posebej? Ali nam daje mnogo bolj pristen in iskren občutek ravno zadovoljstvo, ki nastane ob, na primer, pomoči sočloveku? Kot navaja spodnji odlomek iz članka Vedska znanost, tudi sama menim, da je potrebna prav sinteza tehnologije in osebnih vrednot.

Znanost je vsekakor veliko prispevala k razvoju in blagostanju človeštva na mnogih področjih. Vendar pa so po drugi strani vedno vidnejši stranski učinki industrije in tehnologije, ki nas soočajo z resnimi nevarnostmi, kot so uničenje okolja, pomanjkanje surovin, jedrska vojna ter hitro padanje človeških vrednot in etičnih norm. Polno in uravnovešeno življenje ne pomeni samo povečanje zunanjih kvalitativnih življenja, ki jih povečujejo znanost, ampak kar je še bolj pomembno, prevlado trajnih duhovnih vrednot. To osvetljuje bistvo človekove psihe in zagotavlja popoln razvoj vsakega posameznika. Vloga prave religije, ki ne poudarja zunanjega vidika in se usmerja na iskanje "jedra", je prav v tem. Obstaja torej potreba, tako z vidika poučevanja resnice kakor tudi z vidika boljšega življenja v prihodnosti, da pride do sinteze znanosti in

religije, tako, da bosta ena drugo dopolnjevali v korist vsega človeštva (Harekrishna.net 2009)

3 RELIGIJA

Marjan Smrke ugotavlja, da »...prvotni vtis, ki ga na nas napravi neka religija, lahko primerjamo z vtisom, ki ga napravi šofer, ki se giblje v avtu- gledano od zunaj je smešen, če pa odpre okno, ugotovimo zveze med njegovimi gibi in glasbo, ki jo poslušša«. (Smrke 2000: 9) Hkrati dodaja, da so se »religije znašle na istem odru. Soočenje in tekmovanje pa ne zajemata le različnih religijskih nazorov, ampak tudi tekmovanje med naturalističnimi (znanstvenimi) in verskimi razumevanji sveta.« (Smrke 2000, 10).

Glede na to izhodiščno tezo slovenskega religiologa se bom v nadaljevanju moje razprave nekoliko bolj natančno osredotočila na miselni in idejni tok hinduizma in znotraj tega t. i. vajšnavizem.. Omembe vredna je definicija verovanja oziroma religije z njihovega stališča, torej religioznega stališča. Definicijo je zapisal A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, tudi ustanovitelj ISCKON-a (razloženo v nadaljevanju):

Religija je v slovarjih definirana kot vera. Vera ... vaša vera je lahko takšna, moja drugačna, to ni religija. Vedski spisi religijo definirajo kot »zakone, dane s strani Bog«. To je religija. Dharman tu saksad bhagavat-pranitam (Prabhupada 1995; 6.3.19). Tako, kot zakon predstavlja ukaze, dane s strani države, podobno religija predstavlja ukaze, dane s strani boga ... Krišna pravi: »Opusti vse vrste religije in se mi predaj« (Prabhupada 1998; 18.66). »religija ne more biti ustvarjena s strani človeka ... Religija predstavlja edinole božji zakon. Osnovno načelo religije je resnicoljubje, končni cilj vseh religij pa je zadovoljiti gospoda, kar se imenuje predano služenje (Prabhupada 1970).

Religij je ogromno. Delijo se tako na vzhodne, zahodne, monoteistične, teistične, glede na preteklost in sedanost. Vsaka religija ima svojo predstavo nebes in pekla, mitološke razlage, čudesa, mistične moči in vizije angelov in hudičev, polbogov in bogov, vsaka ima svojo interpretacijo in teorijo kreacije, svoje svete spise in tradicije⁴.

»Resnica ima veliko vidikov. Neskončna resnica ima neskončno izrazov. Čeprav modreci govorijo na različne načine, izražajo eno in isto resnico.« (Sri Krishna)

---

⁴ Stične točke vseh učiteljev modrosti (glej Kononenko 2007, 9-16)

4 HINDUIZEM

»Hinduizem je najstarejša med velikimi delujočimi, »živimi« verskimi tradicijami. Ima nekatere poteze svetovne (univerzalne) in nekatere poteze rodovne religije. To se kaže zlasti v njegovi globoki navezanosti na bharat- Indijo kot deželo »ritualne varnosti« (Smrke 2000, 72).

K zgornji definiciji bi ponovno dodala tudi razlago s strani A.C.Bhaktivedanta Šrila Prabhupad-a, ki pove, da t. i. pojmovanje hinduizem kot tako ne obstaja oziroma je napačno. Šrila Prabhupada pravi:

Takšna stvar, kot je hindu dharma ne obstaja ... Omenjene besede ne najdemo nikjer v vedski literaturi. Izraza hindu dharma ne boste našli niti v Bhagavad giti. Obstaja izraz »Bhagavata.dharma«, hindu-dharma pa ne. Izraz je pogruntavščina naših sosedov, indijskih sosedov, Mohamedincev z Bližnjega Vzhoda ... Obstaja reka, Sindhu. Mohamedinci izgovarjajo sa kot ha. Vsi, ki živijo na drugi strani reke so dobili poimenovanje hindujci. Vedska religija dejansko ni namenjena ne hindujcem, ne krščanom ... Namenjena je za človeštvo ... Bhagavad gita in Šrimad bhagavatam ... to je vedska literatura (Oneiskcon.com 2015)

Astronomer Carl Sagan je rekel: »Hindujska vera je edina religija na svetu, katera- brez dvoma slučajno- ustreza časovnemu okviru sodobne znanstvene kozmologije« (Sagan v Thompson 2004, 84).

Znotraj kompleksnega sistema verovanj, čaščenj, doktrin itd. lahko jasno razločimo tri glavne smeri, tokove, ali veje hinduizma (Črnič 2002):

- Vajšnavizem (vajšnave ali višnuisti častijo boga Višnuja in njegove pojavne oblike, med knjimi pogosto tudi Krišno)
- Šajvizem (šajvisti oz.šivaisti častijo boga Šivo) in
- Šaktizem (šaktisti ali šaktiji častijo boginjo Šakti).

V prvo, torej vajšnavizem spada tudi ISKCON oz. Gibanje Hare Krišna nasploh. Aleš Črnič nadalje podaja, da hinduizem »..namreč ni religija v običajnem pomenu besede, temveč je mozaik različnih religijskih oblik, ki izhajajo iz skupne tradicije in temeljijo na skupnih svetih spisih, imenovane vede« (Črnič 2002, 22).

Hinduizem temelji na vedah, množici spisov, ki naj bi se doga tisočletja prenašali preko ustnega izročila, v zapisani kanonski obliki pa so začeli nastajati sredi 2.tisočletja pr.n.št. Sanskrtška beseda vede izhaja iz korena vid- (ohranjen je v slovenski besedi videti) in izvorno pomeni znanje, vedenje. Vede so najstarejša »živa« religijska literatura na svetu; razvrščene so v štiri zbirke (Črnič 2000).

Tako imenovane Upanišade (600-300 pr.n.št.) predstavljajo vrhunec vedske literature. Z Upanišadami se prične obdobje izrazite filozofske misli, ki mu je moč slediti vse do današnjih dni. Upanišade razvijajo večino konceptov, ki predstavljajo temelj današnjega hinduizma (npr. reinkarnacija, karma, enotnost brahmana-vesoljne, kozmične duše in atmana- osebne duše). Zato veljajo za vrhunec ved, imenujejo pa se tudi vedanta, konec ved. Sama beseda upanišad (upa- poleg, ni-spodaj, šad-sedeti) pomeni sedeti pri učiteljevih nogah in poslušati njegovo učenje, ki pomaga razvozlati skrivni nauk vedskih tekstov (koren nišad namreč zaznamuje skrivni nauk, ki ga učenec dobiva od učitelja) (Črnič 2000). V mitološkem delu hinduizma je v Mahabharati- junaški pesnitvi, ki velja za najobsežnejšo pesnitev na svetu zapisano slednje: »Kar je zapisano tukaj, je moč najti tudi drugje, česar pa tukaj ni, ne obstaja nikjer drugje«. Mahabharata (1.56.34) (Davis v Črnič 2000, 27).

4.1 VAJŠNAVIZEM

Kot omenjeno zgoraj, je eden izmed tokov oziroma vej hinduizma vajšnavizem, v to imenovanje spada tudi gibanje Hare Krišna (ISKCON).

V splošnem beseda vajšnava označuje vernika, ki časti boga Višnuja. Vendar pa se v bogati in izjemno heterogeni hindujski tradiciji bogovi pojavljajo v različnih pojavnih oblikah, inkarnacijah ipd. Tudi Višnu ni izjema, prej obratno: v svetih spisih se pojavlja kot Narajan, Vasudeva, Hari, Bhagavan, Rama ipd. Petje vseh teh svetih imen je značilno za vajšnavizem. Pripadniki gibanja Hare Krišna ga častijo v obliki Krišne, vendar ne kot Višnujevega avatarja, temveč kot omniprezentnega in omnipotentnega vrhovnega Boga, ki pa je hkrati tudi oseba. Po njihovem verovanju je Krišna osebno ime vrhovnega Boga, Višnu pa je »Krišnova ekspanzija za stvarjenje in vzdrževanje materialnih univerzumov«. Po njihovem izročilu je vsevišnja božanska osebnost Krišna pred 5.000 leti izgovoril Bhagavad-gito (Gospodovo pesem). V njej je vzpostavil pomen religije, ki je nemotivirano ljubeče služenje Vsevišnjemu (Črnič 2000).

Vajšnavizem podaja napotke za življenje in v prvi meri uči, da nismo to telo, temveč duša, le ta pa je večna, polna blaženosti in znanja. Razlikuje tudi med materialnim in duhovnim svetom, s poudarkom, da bi moral biti naš fokus ravno preiti v duhovno sfero in negovati svoj odnos z bogom. Ta odnos v tovrstni filozofiji poimenujejo bhakti joga, kar pomeni predano in ljubeče služenje bogu.

4.1.1 Gaudijski vajšnavizem

Tovrstno gibanje je bilo ustanovljeno s strani Šri Krišne Čajtanje Mahaprabhuja, t. i. inkarnacija Krišne. »Verjel bi v Boga, ki pleše« je izrekel nemški filozof Friedrich Nietzsche. Šri Čajtanja pa je bil ravno avatar, inkarnacija Boga, ki pleše in katerega poslanstvo je bilo širiti zavest in predano služenje Gospodu skozi ples in petje svetega imena.

Priljubljeno duhovno gibanje se je pojavilo konec 15.stoletja, poudarek pa je bil na osebni duhovnosti (Črnič 2000). Tovrstna reformacija veje vajšnavizma poudarja »..da je edina pot do boga vdano in ljubeče čaščenje, namenja osrednjo pozornost Krišni in Radhi« (Črnič 2000, 54).

Čajtanja je kompleksnost Ved združil ter podal jasna navodila. Podal je pet priporočil, s katerimi lahko človek doseže najvišjo stopnjo zavesti v tej dobi in se očisti karme. Družiti bi se moral s svetimi ljudmi- to je druženje s tistimi, ki so se z duhovno prakso povezali z božanskim bitjem- z bhaktami (služabniki Gospoda). Priporočil je petje in recitiranje božjih imen, ki očistijo zavest; poslušanje razlag in branje Šrimad Bhagavatama. Človek bi moral živeti v svetem kraju, kar pa za pripadnike gibanja na zahodu ni mogoče, zato se priporoča, da si doma uredijo prostor, kjer lahko vsak dan meditirajo in častijo Boga; človek bi se moral zavedati pomembnosti vloge osebne podobe Boga, imenovane murti, ter božanske ikonografije v življenju (Povhe 2007)

Čajtanja je skupinsko petje imen Krišne oznanjal kot najlažji način, da se posameznik zave uspavane ljubezni med njim in bogom. Le-ta ima nešteto imen, ki naj bi jih razodel človeku. Na absolutni ravni ni razlike med bogom in njegovimi imeni, zato naveže posameznik s petjem njegovih imen z njih neposreden stik in tako prebuja naravno ljubezen do boga. Krišna, Rama, Višnu, Alah in Jehova so le nekatera imena iste vsevišnje božanske osebnosti. Za čas kali-juge (v tem obdobju se nahajamo trenutno) naj bi Vede še posebej priporočale petje maha-mantra Hare Krišna. Tako je s petjem svetih imen in

ekstatičnim plesom Čajtanja v religijo prinesel zanos in jo s tem približal preprostim ljudskim množicam. Njegovo gibanje ni predstavljalo preloma zgolj z religijsko tradicijo, temveč je povzročilo tudi spremembe širšega družbenega življenja. Čajtanja je namreč poudarjal, da v religijskih zadevah ni razlike med moškimi in ženskami, med pripadniki različnih kast, celo med hindujci in muslimani ne. V duhovnem smislu so si vsi verniki enaki, vsi so božji služabniki (Črnič 2000).

Avtor nadaljuje, da so se tako ti nauki »..ohranili vse do danes in prek mednarodnega gibanja Hare Krišna (oz. natančneje prek ISKCON-a) našli pot tudi na Zahod« (Črnič 2000, 58). Tovrstni nauki pa so se ohranili preko gibanja za Zavest Krišne s procesom bhakti joge (imenovana tudi joga ljubezni).

Gibanje za zavest Krišne, ISCKON

»Enačenje ISKCON-a z gibanjem Hare Krišna nasploh ni popolnoma pravilno, saj vsi gaudijski vajšnave spadajo v gibanje. ISKCON je tako le veja gibanja Hare Krišna, ki je na Zahodu daleč najbolj množična in jo zato poenostavljeno enačimo z gibanjem nasploh. Je pa tudi na Zahodu vrsta vajšnavskih gurujev, ki s skupinami privržencev prakticirajo vajšnavizem« (Črnič 2002, 99).

ISKCON je tako institucija, katere člani sledijo štirim regulativnim načelom (Črnič 2005, 4):

- 1. usmiljenje: uživanje izključno vegetarijanske (Bogu ponujene) hrane, imenovane prasadam,*
- 2. strogosti: odpoved uživanja vseh vrst drog, kot so mamila, tobak, alkohol, prava kava in pravi čaj,*
- 3. čistost: vzdržnost spolnih odnosov zunaj zakonske zveze, v zakonu pa izključno za namen rojevanja otrok,*
- 4. resnicoljubnost: odpovedovanje igram na srečo in vsem oblikam finančnih špekulacij, hazarda.*

V Bhagavad giti, ki predstavlja sveto knjigo gibanja je izpostavljen namen in pomen religije: "ki je nemotivirano ljubeče služenje vsevišnjemu- takšna popolna predaja bogu se imenuje bhakti" (Črnič 2005, 5). V svetih spisih in knjigah je rečeno, da gaudijski vajšnavizem tako s prakticiranjem bhakti joge poučuje ljudi o absolutni znanosti. Bistvo prakticiranja tovrstne

joge ljubezni je tako kontrola uma in kontrola čutov, kar pa se lahko doseže z osredotočenost na Boga, določeni pa so tudi številni predpisi in pravila (hrana, oblačenje, aktivnosti, omenjena regulativna načela,..).

Bhakti- yoga je tako »..človekova večna religija. V času, ko materialistična znanost prevladuje na vseh področjih- pa tudi na področju religije bi bilo oživljajoče videti principe človekove večne religije s stališča modernega znanstvenika« (Prabhupada 1994).

5 ZNANOST- MODERNA ZNANOST

V nasprotju z religijo so epistemološki temelji, vsaj kar zadeva njeno izkustveno in eksperimentalno plat, v osnovi drugačni od religije. To dokazuje že sam zgodovinski razvoj znanosti. Znanost se je, kot že omenjeno, osvobodila religioznih, magijskih in mističnih spon srednjega veka. Iz te duhovne podstati se je razvila moderna znanost. Že v uvodu smo zapisali, da se vse spreminja s časom, v času, skozi čas. Tako se je spreminjal tudi termin in pomen znanosti. Iz mistike v filozofijo, s tem nastanejo tudi različni pogledi na kozmos, iz filozofije v religijo, iz religije in filozofije v znanstveni način razmišljanja, kjer se v ospredje postavi razum, kar pa je temelj začetkov znanosti in kasneje moderne znanosti. Pri tem se torej temu primerno spreminjajo pogledi na svet, metodologija raziskovanja in osmišljanja (Mali 2002). Ker je za namen tovrstnega dela bolj pomemben ravno termin moderna znanost, znanost tega stoletja, se zdijo definicije in razvoj celostne znanosti odveč.

5.1 Značilnosti znanstvenega mišljenja

Pri epistemološkem razlikovanju znanosti od religije je treba postaviti nekatere jasne ločnice, ki zadevajo vlogo eksperimenta. Po Francu Maliju pojem moderne znanosti povezujem s paradigmo znanstvenega mišljenja, ki je v ospredje svojega epistemološkega zanimanja postavila eksperiment, matematično opisovanje izkustvenega sveta narave in njegovo tehnično izkoriščanje. Epistemološke spremembe moderne znanosti so sovpadale s procesi družbene institucionalizacije znanstvenega poklica in s prizadevanji za avtonomijo in svobodo znanstvenega raziskovanja. Zgodovino nastanka moderne znanosti obravnavam v luči običnih procesov funkcionalne diferenciacije modernih družb (Mali 2002).

Tu lahko omenimo procese oz. razvoj panog in ved, kot so medicina, računalništvo, elektronika. Z nastankom znanosti bi lahko, vsaj tako je bilo sprva misliti, odkrili vse skrivnosti sveta in bivanja. Kmalu se je pokazalo, da se vse vendarle ne da prikazati izključno z eksperimentiranjem. Naj omenim svetovni kongres, ki je trajal od 9. – 12. januarja 1997 v Kalkuti. Tam so se zbrali Nobelovi nagrajenci in predstavniki različnih svetovnih religij.

"Lahko bi rekli, da je bil to eden večjih dogodkov na pragu 21.stoletja. Svetovni kongres je korak naprej v raziskovanju skupnih področij znanstvenih dosežkov in religiozne modrosti. Organiziral ga je Bhaktivedanta Inštitut, avtonomna raziskovalna

ustanova, ki jo je leta 1974 ustanovil A.C. Bhaktivedanta Swami prabhupada s centroma v Mumbaju (Bombaj) in San Franciscu." (HareKrishna.net 2009)

Na kongresu so bili prisotni predstavniki različnih disciplin, od fizike, biologije, matematike, teologije, filozofije, sociologije itd. Tematike pa so bile vse od kvantne mehanike, narave zavesti, narave uma, stališče med znanostjo, vrednotami, zgodovino in religijo. Kot ena izmed ugotovitev, pomembna tudi za mojo nalogo, je ravno ta, da znanost kakopak odkriva stvari, ki jih religije ne priznavajo v popolnosti oziroma ne v enaki meri, prav tako pa priznava neznanje glede določenih stvari v sami osnovi. Kot nakazuje zgodovina, se lahko znanstvene predpostavke kaj hitro spremenijo. Prav tako kot imamo tovrsten sklep s strani znanosti, je podobno tudi na strani religije. Tu gre namreč prav tako lahko za izredno nerazumevanje pomena religije. Namreč, ravno s pretiranim poudarjanjem stališč religije se kaj hitro pozabi na samo bistvo le-te. Kot smo povzeli že v prejšnjem poglavju je ključno tako za znanost kot religijo ravno opazovanje in spoznavanje resnice. Kot navaja članek naj ravno zaradi nje, ne bi smela obstajala kontradikcija med njima.

Sama moderna znanost uporablja pri spoznavanju sveta 3-D pristop in sveta zaradi tega ne more spoznati v višjih dimenzijah; zaradi tega je omejena. Vsekakor pa je sposobna, da človeku v določeni meri pomaga priti do boljšega in lažjega življenja, če jo le-ta ne začne pretirano izkoriščati za svoje čutno zadovoljevanje. Ravno tu pa se pojavi vloga religije in duhovnosti. Religije je namreč znanost za razumevanje pravega bistva življenja, za razumevanje transcendence, ki je onkraj človekovega uma in čutil ter je nepojmljiva. Z drugimi besedami, namen znanosti je, da poskuša razumeti delovanje univerzuma, namen religije pa naj bi bil razumeti namen tega univerzuma. Vidimo torej, da je povezava duhovnega in materialnega napredka zelo pomemben za družbo. Konec koncev, brez pravega duhovnega znanja ne moremo pravilno razumeti in uporabljati materialnih dobrin. Po drugi strani pa je do določene mere, kljub temu, da smo duhovna bitja, težko živeti samo od duhovnega oz. religioznega znanja. Zato nam lahko notranji duhovni razvoj, ki ga uči religija, skupaj z zunanjim oz. znanstvenim razvojem prinese boljšo in srečnejšo prihodnost (HareKrishna.net 2009)

»Čeprav znanost o religijah ne more niti zanikati niti potrditi nekaterih specifično religijskih trditev in predstav (npr. obstoja pekla, nebes, reinkarnacije, zakona karme, vstajenja), jih s

tem, ko jih skuša razložiti v okviru hipoteze o religiji kot specifični človekovi proizvodnji- dejansko nekako ogroža« (Smrke 2000, 21)

Znanost o religijah se sprašuje: Zakaj ljudje proizvajajo religije, verske predstave, ideje? Kaj imajo ljudje od tega, da jih proizvajajo, kaj imajo od religije- od religijskih proizvodov? Kdo predvsem so proizvajalci in kdo potrošniki? V kakšnih družbenih razmerah se sproži religijska proizvodnja? Zakaj so različni ljudje religiozni na enake, podobne ali različne načine in v enaki ali različni meri (npr. Moški-ženske, stari- mladi, izobraženi- neizobraženi, podeželani- meščani, različne poklicne skupine, družbeni razredi oziroma sloji...)....« (Smrke 2000, 21)

Znanost je fantastična bi lahko rekli. Saj nam omogoča toliko stvari, ki si jih v preteklosti niso mogli predstavljati. Znanost nam tako rekoč pomaga razumeti svet, z njeno pomočjo se gradi in ustvarja, med drugim računalnike, mobitele, letala, nebotičnike in vrsto drugih stvari, ki so dandanes v svetu izjemnega pomena. Znanost predstavlja ugodnejše življenje. Je uporabna, fascinantna in magična. Poleg tega nam dodatne ugodnosti znanosti- kot čudoviti izumi elektrarn premoga, avtomobilizma, industrijskega kmetijstva- ki nam omogočajo narediti ogromno stvari. Med drugim pa taisti izumi omogočajo tudi stvari, kot so uničevanje in posledično krčenje deževnega pragozda, dvig planetne temperature, povzročitev množičnega izumrtja- jasno kažejo na neželene učinke znanosti. Kakorkoli, znanost bo zagotovo sposobna rešiti vse probleme, ki jih je povzročila ali pa ravno nasprotno, hudo nasprotno.

Nemški sociolog Ulrich Beck pravi, da: »znanost postane (so)vzrok, definicijski medij in vir rešitev tveganj« (Beck 2001, 235). Znanost tako:

- Prispeva k povzročanju človeško povzročenih tveganj, predvsem rek tehnologije, ki jo omogoča
- Na podlagi svojega vedenja omogoča opredeljevanje, katere situacije so tvegane in koliko so tvegane- kakršnakoli (racionalna) presoja tveganj namreč niti ni mogoča brez določene naslonitve na znanost
- Je hkrati tudi glavni ponudnik rešitev za tveganja, saj tudi rešitev praktično ne moremo opredeljevati brez opore na znanost

V skladu z Beckovim razmišljanjem »...sami znanost in tehnika postaneta možna vzroka problemov in napak« (Beck 2001, 241). Dobro ilustracijo te Beckove teze so primeri, ki jih navaja Fritjof Capra, teoretični fizik z raziskovalnimi izkušnjami na področju fizike visokih energij. Ko je spoznal, da je fizika in vzhodnjaški modreci govorijo na podoben način o isti

stvari, se je posvetil raziskovanju opisovanja in doživljanja realnosti s pomočjo meditacije in vrhunske znanosti. Predložil je šest kriterijev za novo paradigmo znanosti (XAIGOR, Kononenko) :

1. Relacija med delom in celoto: vse stvari so soodvisni, neločljivi in bežni vzorci ene prvobitne realnosti.
2. Premik razmišljanja o strukturah v razmišljanje o procesih.
3. Opisovanje narave inherentno vključuje opisovanje nas samih – premik iz objektivne v epistemološko znanost.
4. Realnost je omrežje relacij in tudi naši opisi realnosti bodo omrežja konceptov, modelov in teorij. Nič ne bo primarno in nič sekundarno, omrežje bo brez pravih osnov, ker je vsaka stvar hkrati osnova in nadgradnja.
5. Premik iz dokončnega v približni opis realnosti.
6. Premik iz prevlade in kontrole nad naravo in človekom v sodelovanje in nenasilje.

6 ZNANSTVENA DUHOVNOST, VEDIC SCIENCE

Kot se sprašujem že v naslovu: znanstvena duhovnost ali duhovna znanost, je namen mojega diplomskega dela ravno sinteza teh dveh fenomenov. Kot smo lahko videli v zgornjih poglavjih in podpoglavjih se vseskozi kaže neka povezanost, razlike se kažejo v segmentih prostora in časa.

Mednarodno znan profesor Henry P. Stapp, kvantni fizik in raziskovalec v laboratoriju Lawrence Berkeley na univerzi v Kaliforniji, se je resnično poglobil v preučevanje Gaudija Vaišnava Vedante z namenom, da ugotovi, ali bi znanost lahko religiozno mišljenje jemala kot vir pri svojem delu. Po prečitvi Gaudija Vaišnava Vedante je predlagal, da bi v zvezi s tem izvedli raziskovalne projekte, ki bi lahko prispevali k napredku znanosti (HareKrishna.net 2009).

Kot je dejal znani nemški fizik, tudi Nobelov nagrajenec za fiziko Warner Karl Heisenberg
»Prvi požirek naravoslovja te pripelje do ateizma, a na dnu kozarca te čaka Bog«.

Vajšnavizem oz. obravnavani gaudijski vajšnavizem tako ne predstavlja zgolj filozofije in okvira religije kot take, temveč zaobjema mnogo več, tudi znanost. Življenje izvira iz življenja je knjiga, ki jo je napisal A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada in gre za »sijajno kritiko, uperjeno proti prevladujočim metodam, teorijam in domnevam sodobne znanosti in znanstvenikov. Pomembno je, da njegov nauk temelji na avtoriteti Ved, najstarejših knjig človeškega znanja.« (založniki v Prabhupada 1994). Kot navaja že naslov knjige, je ključno razlikovanje med njegovo miselnostjo in sodobno znanostjo ravno v začetnem, temeljnem izhodišču. Šrila Prabhupada torej poudarja, da je življenje nastalo iz življenja in ne iz teme oziroma mrtve materije, kot trdijo kemiki. V knjigi zapisani pogovori večinoma potekajo med Šrila Prabhupadom, njegovimi učenci in dr. Singhom, strokovnjakom za organsko kemijo.

V knjigi je zabeležen tudi članek iz Sunday Timesa, ta je namreč sprožil vročo polemiko med dr. Koorjijem, predsednikom organizacije, ki je posebej posvečena spodbujanju eksistence Boga in duše, ter člani šrilanske veje Mednarodne skupnosti za zavest Krišne. V tovrstnih člankih so namreč, kot lahko predvidevamo, izpostavljeni argumenti za/proti znanosti in religiji. Podala bom zgolj odgovore članov skupnosti za zavest Krišne, ki so zapisali naslednje:

Pravi znanstvenik se ne bi nikoli pre naglil z izjavo: »Ne verjamem, da imam dušo oziroma duha, ki lahko nadživi mojo smrt«. Pravi znanstvenik bi z odprtimi rokami sprejel standardno tehniko, ki so jo odobrili ugledni in priznani možje duhovne znanosti. Tak znanstvenik in iskreni iskalec resnice bi se potem, v interesu znanosti, podvrgel temu procesu in sam postal predmet eksperimentiranja. Šele potem, ko bi pod vodstvom avtoriziranega profesorja duhovne znanosti na sebi preizkusil vse prakse in tehnike, bi si upam izreči svoje mnenje o dotični temi. Teorija, opazovanje in eksperimentiranje so prave znanstvene metode, ki veljajo tudi v duhovni znanosti (Hamsaduta Swami, Mahakanta dasa v Prabhupada 1994, 122)

Ključno za raziskovanje prvotne teme diplomskega dela je torej stičišče moderne znanosti in duhovnosti, natančno gaudijskega vajšnavizma, lahko pa to poimenujemo tudi duhovna »vajšnavska« znanost. Glede na to, da je svetovno znano, da obstajajo določeni konflikti med znanostjo in religijo, ter da je to dvojje lahko usklajeno le in samo v primeru, da se bodisi religiozna prepričanja preoblikujejo v tolikšni meri, da se lahko strinjajo z znanostjo ali pa se, na drugi strani, izvaja drastično nasilje znanosti, v smeri usklajevanja z religijo. Znanost in religija si lahko prideta navzkriž in tako tudi razvijata možne »plodne ideje«, ki so trenutno obravnavani ločeno.

Naj izpostavim nekaj raziskav, kjer se kaže harmonija znanosti in religije, bolj natančno moderne znanosti in vajšnavske tradicije. Gre za raziskave znanstvenikov, ki ob svojih eksaktnih raziskovanjih nastopajo tudi kot zagovorniki gaudijskega vajšnavizma. Gre za avtorje, ki so podrobno preučevali obadva segmenta. Še več, preučevali tako zahodna kot vzhodna verovanja in različne sfere znanosti ter to povezali v celostni pogled na svet. Prav zato je njihovo delo tako fascinantno. Sama jih označujem s terminom »duhovni znanstveniki ali znanstveniki duha«

Bistvo gaudijskega vajšnavizma se nahaja v čaščenju osebnega Boga, imenovanega Krišna in njegove energije Radhe. On je alfa in omega vsega, izvor začetka (pred začetkom), je v vsakem človeku posebej in hkrati povsod drugje ter vse skupaj. Je hkrati eno in hkrati del. Je dualnost in Absolut in Vseprivlačni, Absolutna resnica. Iz tovrstne tradicije izhajajo gibanja za Zavest Krišne. Zagovorniki te tradicije, t. i. duhovni znanstveniki torej izhajajo iz teze, da je vzrok vsega Bog, Vsevišnja Božanska Osebnost in iz tega izhajajo vse ostalo (podobna miselnost je pri krščanski tradiciji), tudi možnost znanstvenega dokazovanja in eksperimentiranja. Gaudijski vajšnavizem kot omenjeno priznava Boga kot vrhovnega kreatorja, kreatorja zakonov narave, in v katerem gibanju ne obstaja konflikt med religijo in znanostjo- zakoni narave. Osredotočenost je na poudarku, da danes živimo v modernem svetu, z modernimi mislimi in idejami, a se vseeno soočamo z različnimi pomisleki, zlasti zaradi močne delitve religije in znanosti, kar izhajajo iz zgodovine človeštva, le da ta moč delitve včasih slabi, drugič se okrepi.

V kolikor bi želela podrobno predstaviti stičišča duhovnosti in moderne znanosti, bi za to potrebovala mnogo let raziskav in še kar nekaj tovrstnih diplomskih del, zato bom zaobjela le tiste- meni- pomembne segmente, kjer sta se duhovnost in znanost srečali ali pa vsaj pomahali. Izhajala bom iz znanstvene duhovnosti, temu primerna je bila tudi literatura in privrženost avtorjev (omenjeno zgoraj), torej vse kar sledi, ni plod moje domišljije ali moje mišljenja, temveč povzeto iz tovrstnih zapisov in raziskav. Črpala sem iz različne literature, predvsem vedske, tudi naslednjih knjig: Bhagavad gita, Življenje izvira iz življenja, Šrimad Bhagavatam, Pot popolnosti, Popolna vprašanja popolni odgovori, Šri Isopanišad, Nektar duhovnih napotkov, Veda o samospoznanju (prevodi in avtorska dela Bhaktivedante Swami Prabhupade, glej Prabhupada 1993, 1994, 1995, 1998, 2011), v veliko pomoč in inspiracijo so

bile knjige na temo Boga in znanosti, kot na primer knjiga z naslovom omenjene teme, torej Bog in znanost, katere avtor je Richard L. Thompson⁵, t. i. "duhovni znanstvenik".

Skušala bom na kratko povzeti vajšnavski pogled, predvsem pa ohranjati osredotočenost na povezave z moderno znanostjo. Vse torej izhaja iz predpostavke, da je naša zavest nematerialna, obstaja namreč vrhovna zavest obstoja, tako imenovana nadduša, ki je prav tako nematerialna in zatorej kot zelo kompleksen stroj. Smo zavestna živa bitja z svobodno voljo, a vendar delujemo kot obiskovalci našega telesa, materialnega telesa, ki ga skozi različna in številna življenja menjamo kot obleko. Izkušamo življenje za življenjem, pridobivamo izkušnje, vendar ne moremo direktno vplivati na dogodke v tem materialnem svetu. Lahko mislimo, da je dvig roke stvar naše želje, katero lahko uresničimo v vsakem trenutku, vendar pa dejansko ne moremo storiti ničesar. To ne pomeni, da naše želje niso resnične ali da ne obstajajo. Še kako obstajajo, a tukaj nastopi vrhovna zavest kot ključen dejavnik. Deluje kot vez med fizičnim svetom in našo duhovno zavestjo. Ta »nadsuper« zavestno živo bitje se zaveda vseh naših želja in poskrbi, da se realizirajo oziroma izvedejo na najustreznejši način, z upoštevanjem želja drugih ljudi, zakonov fizike, subtilnimi zakoni, kot so odzivi na naša pretekla dejanja (t. i. karma) in njegov splošen načrt, pripravljen za vsakega posameznika. Nekateri znanstveniki poskušajo poenotiti znanost z vero, kot na primer avtor katerega sem tudi sama aktivno preučevala, t. j. Richard L. Thompson. Ne le on, tudi John A. O'Keefe⁶, Owen Gingerich Smithsonian⁷, Smithsonian in Freeman Dyson (Institute for Advanced Studies) (Thompson 2004, 26-30) in številni drugi so mnenja, da ima božanskost mesto v znanosti. Najbolj priljubljena ideja je, da je bog začel z Big Bang teorijo- »Naj bo luč« in od takrat naprej se vse razpleta v skladu z zakoni znanosti. Mnogi znanstveniki, kot na primer Stephen Hawking⁸ se s tem ne strinja. Pravi, da ni bilo nobenega ustvarjenja, stvaritve. Pravi, da je Bog zgolj ideja, ki v človeški družbi nastane kot naravni proces evolucije. Religija in verska prepričanja so le še ena izmed stvari, ki bodo sčasoma pojasnjena z znanostjo. Darwinizem popolnoma zavrača idejo nadzora kakršnegakoli duhovnega bitja nad zakoni narave. Ideja boga in darvinizma sta popolnoma nezdružljiva. Ernan McMullin⁹ razširja Avguštinovo idejo, da je Bog ustvaril semena vesolja in s tem nastavljal vse potrebno za evolucijo, da se lahko vse kar obstaja danes postopoma razvija. Božje posredovanje se je zgodilo le v trenutku velikega poka. Površinsko rečeno se to morda zdi podobno kot je

---

⁵ Richard L. Thompson, znan tudi kot Sadaputa Dasa, ameriški matematik, pripadnik Gaudijskega vajšnavizma, avtor

⁶ ameriški astronom (NASA), pripadnik krščanstva

⁷ ameriški astronom (Harvard), History of Science, pripadnik krščanstva

⁸ Stephen Hawking, angleški fizik, astrofizik, matematik in kozmolog. Velja za enega od vodilnih svetovnih teorijskih fizikov, ne spada v omenjeno kategorijo "duhovnih znanstvenikov", ravno nasprotno- med njihove kritike.

⁹ fizik, filozof in katoliški duhovnik na Univerzi Notre Dame, (glej Thompson 2004, 31-36)

zapisano v Bhagavad-giti (Sveta knjiga oziroma Gospodova pesem, ki je poglobitna pri gaudijskemu vajšnavizmu) in gresta z roko v roki. Krišna (Bog) v omenjeni knjigi navaja, da materialna narava deluje samodejno, kot stroj. Kakorkoli, v kolikor se bolj poglobimo v Bhagavad- gito, Krišna govori o nekaterih elementih, ki jih znanstveniki (še ne) sprejmejo. To so um, inteligenca in lažni ego, kot subtilni fizični elementi, na podlagi katerih Krišna vodi direkten nadzor. V Bhagavad-giti sam Bog Krišna pravi: »Nahajam se v srcu vsakogar in od Mene prihajajo spomin, znanje in pozaba.« (Bhagavad-gita 1998).

Vivekananda Swami¹⁰ je predaval o hinduizmu na religijskem združenju leta 1893 (Thompson 2004, 37-58) in pojasnjeval kako je – v najvišjem stanju božje realizacije- Bog brezosebni Brahman. Opisal je filozofijo monizma. Vse kar je na koncu eno. V popolnosti ni odnosov, povezav, ljubezni, dejavnosti, le enost. Vse religije je možno uskladiti, saj navsezadnje vse na različne načine poskušajo dobiti značaj enosti, katere si ne moremo predstavljati. Podobno je lahko znanost in religijo uskladiti in združiti, saj je znanost le še ena pot, en način tolmačenja in pojasnjevanja tako imenovanega brezosebnega Brahmana (Brahman je večni, popoln, poln blaženosti,..). V skeptičnem času 19.stoletja se je pojavil indijski učenjak Bhaktivinoda Thakura (Thompson 2004, 40). Le-ta zavrne monizem, ga označi kot neuporabnega in razglaša, da je Bog večna oseba. Najvišji cilj je ljubezen- večno duhovno služenje Vrhovni Osebnosti. Da pa bi mu učenjaki prisluhnili, njemu in njegovi ideji, jim je povedal, da se fantastične zgodbe iz Šrimad Bhagavatama (vedska sveta literatura) dejansko niso zgodile, vendar so bile izdelane in namenjene temu, da očarajo vaše ljudi na preprost način. Podoben pristop imamo lahko pri opisu Krišnovih vrst razvedril, s sprejetjem »teologije vizij«. Duhovna sfera obstaja, meditacija pa je edina povezava z njo. Mitološki dogodki, opisani v vedski književnosti se niso dejansko dogodili tukaj na Zemlji 5000let nazaj. Namesto tega so bili vbrizgani v različne misli, misli med meditacijo. Ta argumentacija ima številne pomanjkljivosti: predvsem in zlasti zelo omejuje moč Boga. Če bi se Bog lahko pojavil oziroma manifestiral zgolj v glavah ljudi, kako bi potem lahko ustvaril vesolje? v kolikor ni mogel ustvariti vesolja, zakaj se potemtakem sploh Boga omenja? Kakorkoli, »teologija vizij« spodbuja k razmišljanju in postopnemu verovanju v duhovna doživetja. Avtor povzame z pojasnitvijo kako Bhagavatam uspe uskladiti vse religije: Krišna je le ena specifična forma Boga. Lahko se spreminja in manifestira v neskončno neomejenih oblikah, vse odvisno od želje vernika (Thompson 2004, 40–55).

---

¹⁰ rojstno ime Narendranath Dutta, indijski guru, učenjak, družbeni reformator, filozog, advaita vedanta

Septembra 1995 so na slovesnost božanstva Ganeš, gospoda Šive in drugih (božanstva v obliki kipov) poročalo, da le-ta sprejemajo ponudbe žlic mleka. Pojasnilo oz. »razkrinkanje« tovrstnega dogodka je bila ta, da je bila to posledica kapilarnih kamenih postav, ki so prevzela oziroma »vsrkala« mleko iz žlice. Majhen incident je bil pregoret iz vseh razsežnosti z množično hysterijo. Zagotovo imajo človeška bitja nagnjenja k varanju, imajo nepopolne čute in delajo napake, tako da je lahko dogodek iz leta 1995 dodan k tovrstnemu pojasnilu, skladno z zakoni narave. Nikoli ne bomo zares vedeli. Sveti Avguštín je govoril o čudežih, ki niso v takšnem nasprotju z zakoni narave, ravno nasprotno- dosti povezana s pojmovanjem, kar trenutno razumemo pod pojmom zakon narave. Na primer, obstajajo številni primeri, opisani v Šrimad Bhagavatamu in v sodobnem času o ljudeh, ki širijo svoje mistične moči (jogiji) in paranormalna prikazovanja (duhovi). Jogiji lahko lebdiijo, se dotaknejo in vzamejo predmete z velike razdalje, preoblikujejo svoje telo itd. (Thompson 2004, 55-67 in Makarovič 2013, 499-527).

T. i. čudežev moderna znanost ne sprejema, ker so v nasprotju z zakoni fizike. Newtonov zakon o ohranitvi energije, kot primer, ne dovoljuje makroskopskih premikov predmetov. Četudi bi številni ljudje pričali o čudežnih dogodkih, bi znanstveniki zagovarjali fizikalne zakone, češ da jim le ti lahko razodenejo kaj naj bi se in kaj se lahko zgodi (Thompson 2004, 68-75). Najboljši način za razlikovanje čudežev od goljufij je poslušanje učitelja, ki je v božjem nasledstvu; bona-fide. Takšne pooblašene osebe ne bodo skušale zavajati svojih poslušalcev, saj nimajo tovrstnih motivov (glej vedsko literaturo; Bhagavad-gita, Šrimad Bhagavatam,...).

Kot že večkrat omenjeno, v Vajšnavski tradiciji Bog zavzame obliko kot Brahman, Paramatma in Bhagavan. V krščanstvu so oblike podobne, torej kot Oče, Sin in Sveti Duh. Pri obeh je poudarek in priznanje osebnega vrhovnega bitja. To je v nasprotju z idejami in prepričanji znanstvenikov. Biolog Julian Huxley je zapisal: »Jaz sem ateist, v pravem pomenu besede, tako da ne verjamem v nadnaravno bitje, ki vpliva na dogodke v naravi.« (Huxley v Thompson 2004, 67). V nasprotju z Julianom Huxlevem Richard L. Thompson zagovarja tezo, da odnos med znanostjo in vero ni tako enoznačen in prozoren. V skladu s tem trdi, da obstaja veliko stvari, ki jih tako znanost kot vera ne veda. Po njegovem mnenju je treba raziskati ravno to sivo področje med njima. Navaja naslednje »sive cone« (Thompson 2004, 70-90):

- Bog in zakoni fizike; Bog vpliva na fizično realnost z majhnimi popravki. Moderne teorije kaosa kažejo, da se majhne, samovoljne spremembe lahko uporabi za sistematično obvladovanje velikega in zapletenega sistema.
- Teorija relativnosti: Teorija relativnosti, Alberta Einsteina prikazuje interakcijo časa in prostora pri zelo visokih hitrostih. Obstajajo le različne manifestacije enakih stvari. Čas, tj. preteklost, sedanjost in prihodnost, je zgolj iluzija. Vprašanje pa je: kako in zakaj zavestno zaznavamo prostorno-časovni kontinuum linearno?
- Kvantni fiziki; slavní kolaps valovne funkcije se pojavi povsem po naključju. Nekateri ljudje, kot William Pollard¹¹ to vidijo kot priložnost predstavitve stičišča telesa/materije in duha. Bog lahko vpliva na dogodke z vnosom subtilne naključne kvantne fluktuacije brez naše vednosti. Vendar, številni so mnenja, da je to »privlečeno za lase«,
- Možgani in zavest; »Vsa radost, žalost, spomin, ambicije, občutek o identiteti in svobodna volja ni več fiziokemični proces možganov« (Crick v Thompson 2004, 74). Doslej ni bil nihče zmožen niti nakazati na to, kjer bi možganski procesi bili povezani z zavestno izkušnjo; »redness of red!«
- Življenje po smrti; John Polkinhorne (v Thompson 2004) je poskušal podati znanstveni pogled na krščansko doktrino vstajenja. Telo vidi kot stroj in vstajenje kot rekreacijo točnega vzorca fizičnih atomov mrtve osebe v drugem prostoru. Krišna v Bhagavad Giti pojasnjuje, da je telo stroj, obdan z dušo. Preseljuje se med telesi preko reinkarnacije.
- Izkušnje blizu smrti; kažejo na preživetje zavesti po smrti fizičnega telesa. Umirajoča oseba običajno vidi svoje lastno telo od zgoraj in nato vstopi v nek drug svet z svetlo svetlobo. Posebne in dotične izkušnje, ki jih imajo posamezniki so močno odvisne od verskega prepričanja. To kaže na to, da so lahko tovrstne izkušnje zgolj posledica domišljije, čeprav ljudje, ki to doživljajo potrjujejo, da so resnične
- UFO; fenomen ugrabitve s strani vesoljcev je mogoče povezati z verskimi besedili. Močna povezava je lahko s formo, ki ustreza opisov krščanskih angelov in demonov. Vesoljci so izredno podobni vedskim pol-bogovom. Le- ti imajo moč lebdeti, se pomikati skozi trdne snovi, se nenadoma pojaviti in nenadoma izginiti in mogoč je prikaz svetlobe.

---

¹¹ Profesor fizike, protestant, duhovnik

- Fosili; sodobna geologija trdi, da je bila zemlja oblikovana pred približno 4,5 milijarde leti in da so se prvi ljudje razvili ne več kot 100.000let nazaj. Nekatere krščanske tradicije te številke zanikajo, temelječ na svetopisemskih zgodbah. Hinduizem in spisi pa približno ustrezajo omenjeni številki. Astronomer Carl Sagan je rekel: »Hindujska vera je edina religija na svetu, katera- brez dvoma slučajno- ustreza časovnemu okviru sodobne znanstvene kozmologije (Sagan v Thompson 2004, 84)
- Darwinova teorija: Življenje se, glede na darvinistično teorijo, manifestira čisto po naključju. Po Richardu Dawkinsu je izvor življenja kot »slepi urar«. Rimskokatoliška cerkev se nekoliko strinja, vendar predlaga vodeno evolucijo, kjer sem ter tja Bog poda nežne sunke. Darwinova teorija ni bila nikoli zmožna razložiti kako so zapleteni organi prišli do obstoja.

Ključne vzporednice se kažejo tudi na področju fizike (nadaljevanje navedb »sivih con«):

- Raziskave na Univerzi Syracuse so pokazale, da se lahko svetlobni žarki (izkrivljeni zaradi matiranega/mlečnega kozarca) obrnejo in obnovijo v svojo prvotno obliko. Podobno lahko kaplja črnila v glicerin zamegli in poustvari rotacijo. To vodi v idejo, da je vrhovni upravljalec- vrhovna zavest- hkrati v vseh snoveh in hkrati celota.
- Fizik, David Bohm namiguje na možnost strukture vesolja, kot ga vidimo, kot direktna posledica te porazdeljene osebnosti, zavesti, obstoja. Vedski spisi, imenovani Brahma-Samhita opisujejo to hkratno enost in tako zavrnejo Bohmovo predpostavljjanje. Šrimad Bhagavatam podaja primere subtilne zvočne vibracije, ki povzročata razvijanje prostora iz nemanifestiranega prostora, imenovanega pradhana. Bog direktno povzroča ta razvoj, vendar je njegova prisotnost skrita v navidezno naključni posledični učinek- imenovan maya (v Šrimad Bhagavatamu).
- Alferd Russel Wallace, so-iznajditelj teorije evolucije poda podobno mnenje kot Bohm. Tudi on verjame, da naravna selekcija ne zavzema celote. Neka superiorna inteligenca mora biti vpletena. Poenotenje fizike in meta fizike zahteva odprt um, kakršnega imajo ti omenjeni raziskovalci.

Vsi zgoraj naštetih primeri so za Thompsona dokaz, da je: ».. naša nevednost gromozanska. Oboji, znanstveniki in religiozni ljudje se imajo še veliko za naučiti. Moramo se izogniti dokončnega sklepa, tako iz znanstvenega racionalizma kot verskega dogmatizma« (Thompson 2004, 90)

Prav tako so razne vzporednice tudi kar zadeva teme paradoksov časa in prostora . Einsteinova teorija relativnosti kaže na to, kako se čas upočasni za nekoga, ki potuje razmeroma blizu s hitrostjo svetlobe. Ta učinek je znan kot časovna razširitev. Podaljšanje oziroma razširitev časa se pojavi tudi ob prisotnosti ogromnih gravitacijskih sil. Oseba, ki potuje v območje črne luknje se bo, po mnenju zunanjega opazovalca, upočasnjevala vse bolj in bolj in dejansko nikoli vstopila vanjo. Popotnik ne bo opazil nobene spremembe v »zobu časa«, svetloba, ki prikazuje njegova dejanja pa ne morejo ubežati gravitacijski privlačnosti črne luknje, zato ga zunanji opazovalec vidi v počasnem gibanju oziroma posnetku.

Tudi vedska književnost vsebuje zapise in pripovedi o tovrstnih učinkih podaljševanja/razširitve časa. Obstaja zgodba kralja Kukudmi-ja, ki je obiskal gospoda Brahma zgolj za eno uro, da bi mu postavil eno vprašanje in je nato ugotovil, da je dejansko v tem času minilo $27 \times 4,3200.000$ zemeljskih let- to je 27 cutur-yugas (vedsko številčenje). Rečeno je, da gospod Brahma živi blizu zunanje lupine vesolja, v bližini meje, ki meji na duhovni svet. Je možno, da je duhovni svet kot ločeno obzorje pričakovanja črne luknje? Bližje kot nekdo pride, počasneje čas teče, ko pa enkrat nekdo vstopi čas popolnoma preneha obstajati? (glej Makarovič 2013, IV in Thompson 2004, poglavje 8). »Razdalje med atomi se krajšajo vedno hitreje, gibanje je vse hitrejše. Če to idejo posplošimo, pa bi očitno tudi vesolje kot celota lahko nastalo iz nič. Videti je torej, da je količina celotne energije vesolja, v nasprotju z "zdravim razumom" natanko nič« (Gribbin v Makarovič 2013, 543).

To ugotavlja tudi Hawking, čeprav hkrati opozarja, da enakost negativne in pozitivne energije ne velja za posamezno fizikalno telo: "Negativna gravitacijska energija Zemlje je na primer manj kot milijardinka pozitivne energije snovnih delcev, iz katerih sestoji Zemlja. Telo, kakršna je zvezda, bo imelo več negativne gravitacijske energije, čim manjše pa je (čim bližje so si med seboj njegovi posamezni deli), tem večja bo ta negativna gravitacijska energija. Predno pa bo postala večja od pozitivne energije snovi, se bo zvezda sesedla v črno luknjo. Črne luknje pa imajo pozitivno energijo. Zato je prazen prostor stabilen. Telesa, kakršne so zvezde ali črne luknje, ne morejo vznikniti kar iz nič. Toda celotno vesolje lahko" (Hawking, Mlodinow 2010 v Makarovič 2013)

Naj omenim, da se v zapisih vedske književnosti odražajo nekatera odkritja, ki jih je odkrila moderna znanost. To so področja umetnega in resničnega življenja, torej s strani znanosti v smislu ustvarjanja prefinjenega računalniškega računalnika, ki bo natančno posnemal resnični svet (priklop človeškega očesa na tv zaslon, potešitev vonja in okusa z raznimi generatorji).

Vedska književnost prikazuje podobno. Opisuje kako je, tako kot oseba, povezana z računalniškim stimulatorjem umetnih čutov, resnično življenje pravzaprav iluzija in je naše življenje povezano z njo prek vmesnika, imenovanega lažni ego (glej krishna.com). Vprašanje ali lahko računalniško razvijejo prikaz resničnosti oziroma prave zavesti ali ne ostaja odprto. Se pa lahko iz tovrstnega znanstvenega poskusa glede tako imenovane realnosti nekaj naučimo in to vzamemo kot lekcijo, prav tako kot poskuse na temo: posnemalci življenja, hipnoze na daljavo, zavest in nova fizika, napredna astronomija ipd.

7 RELACIJA MED ZNANOSTJO IN DUHOVNOSTJO V OKVIRU VEDSKE FILOZOFIJE

Znanost in duhovnost sta si, kot že omenjeno, na prvi pogled različna. Namreč, razliko najdemo v temelju, principih, ciljih in metodologiji. To nazorno opiše Igor Kononenko (Kononenko 2007), ki pravi, da duhovne tradicije temeljijo na naslednjih principih:

- *smisel življenja presega samo njegov materialni vidik*
- *vse, kar obstaja, je eno- izhaja iz istega izvora in služi istemu namenu*
- *resnica je neopisljiva in zato razumu nedosegljiva, vsak jo mora nujno začutiti sam, s subjektivno izkušnjo*
- *namen življenja je učenje skozi izkušnje, cilj je preseganje omejenosti ega (samopomembnosti), subjektivno spoznanje resnice in doseganje modrosti*
- *duhovno življenje temelji na gojenju duhovnih vrednot, kot so ljubezen in sočutje, ponižnost in strpnost, preprostost in skromnost, sprejemanje in odpuščanje, iskrenost, zaupanje in pogum.*

Na drugi strani pa, kot nadalje zapiše, znanost temelji samo na merljivih in s tem opisljivih in ponovljivih pojavih. Kar je objektivno merljivo in opisljivo, je za znanost zanimivo, subjektivna doživetja in čutenja pri strogi znanstveni obravnavi nedopustna in zavajajoča. Vsaka znanstvena teorija mora biti objektivno preverljiva, vsak poskus ponovljiv. Pri tem se eksplicitno zahteva, da se loči eksperiment od eksperimentatorja od njegovih čustev in namenov. Torej so subjektivne izkušnje za znanost nedosegljive-nemerljive in s tem neopisljive in nezanimive (Kononenko 2007)

Vseeno pa lahko tudi rečemo, da sta si omenjena fenomena tudi na nek način podobna in je različnost zgolj navidezna. Skupno je ravno iskanje smisla oziroma resnice. To je poudarjal

in opozarjal že veliki znanstvenik Albert Einstein, tudi izredno duhoven človek (eden izmed teh, ki jih sama pojmujem »duhovni znanstvenik«), s svojo slavno izjavo »Znanost brez vere je hroma, vera brez znanosti je slepa« (Einstein 1940). »Z osvetlitvijo relacije med znanostjo in duhovnostjo lahko pokažemo, da sta si znanost in duhovnost dejansko komplementarni in ne nasprotujoči- druga drugo lahko usmerjata, nadzirata in dopolnjujeta« (Kononenko 2007). Kot sem že omenila je tudi moj cilj diplomskega dela potrditi Einsteinovo izjavo. Menim, da duhovnih temeljev znanosti in vere ni mogoče ločevati.

Zgornji sklep in hkrati tudi odgovor na enega izmed mojih raziskovalnih vprašanj, pa lahko v sodobnem času vidimo v zadnjih raziskavah, ki vključujejo preučevanje tako z znanstvenega kot duhovnega vidika. Naj omenim področje nove znanosti, natančno pojem sintropije, kar pomeni notranja urejenost življenja (v jeziku matematike in fizike ga uvaja fizik in svetovno priznani inovator za robotiko ter električne avtomobile, Andrej Detela, na področju biologije pa je nastavke za pojem sintropije uvedel že Albert Szent- Gyorgyi, madžarsko-ameriški biokemik, Detela 2014). V tovrstno poglavje oziroma področje se žal zavaljo okvirov diplomskega dela (tudi časovnega), njegove obsežnosti ter nezadostnega znanja (z različnih znanstvenih področij) ne bom podrobno podajala, a je omemba pomembna, kot zaključek moje rdeče niti.

Kot navaja avtor Andrej Detela v svoji knjigi z naslovom Sintropija v polifaznih zibelkah: »...je sintropija nekaj takega kot nasprotje entropiji, torej negativna entropija. Besedo uporablja v dveh pomenih. V matematičnem smislu je sintropija isto kot negativna entropija, v procesnem smislu pa je sintropija tista samo-organizacijska sposobnost narave, ki presega omejitve entropijskega zakona. Obstoj sintropije hočem utemeljiti na večjem številu teoretičnih ali praktičnih primerov iz širnega sveta, ne samo laboratorijev« (Detela 2014).

Pojasnjuje tudi, da je tovrsten pojem sicer v znanosti še skorajda neznan oziroma neuveljavljen in prav tako ni zadosti dokazov za obstoj sintropije, v eksperimentalnem smislu. Uvede namreč novo metodologijo, ki se ne sklada s staro, ki je obravnavala entropijo, prve znanstveno izrazljive oblike pa se kažejo leta 1967 (Detela 2014, 16; Detela 2014, 18–29 in 21–24).

Zakon sintropije govori o t. i. samoorganizaciji, nasprotno z zakonom entropije, ki poudarja razpad, degradacijo. »Sintropni procesi so tisti fizikalni pojavi, ki kršijo drugi zakon termodinamike (entropijski zakon)« (Detela 2014, 378). Ni torej potrebe po podrejanju narave ali uničevanju le-te, temveč etični in predvsem ljubeznim odnos do živega. Ključno pri sintropiji je tudi, da je vse živo (ni mostu med živim in neživim). Sintropijo tako preučuje s

pomočjo znanost, vključuje pa tudi filozofijo in duhovnost, kar pa vodi do smeri, ki pokaže: ».. kakšna naj bi bila znanstvena misel prihodnosti: odprta v svet duha, ne samo materije in matematike. Deluje torej tudi kot svojevrsten svetilnik za bodoči znanstveni razvoj. Razvoj, ki ga bo morala označevati poglobljenost in odgovornost, torej prežetost z etiko«, kot ugotavlja prof. dr. Igor Jerman (v Detela 2014, 5). Sama veda o sintropiji ni nekaj novega, pravi A. Detela: »Narava nam jo potrpežljivo prišepetava že tisočletja, a dolge čase ji nismo znali prisluhniti« (Detela 2014, 15). Da pa bi bilo to tudi znanstveno odobreno, v kolikor uberemo pot, ki je znanosti nova:

».. je izredno pomembna metoda. Pri njej nam ne gre samo za koncentracijo na izbrani problem in meditacijo o tem, kako se izbrani del izraža v celoti. Še bolj nam gre za iskanje pravih strun v območju naše spoznave, za resonanco naše zavesti s tisto najglobljo in širno naravo. Da najdemo dobre, plodne ideje in nove pojme, ki leže dosti globoko, potrebujemo najširši občutek za globlji jezik narave; občutek, ki presega fiziko, matematiko in sploh vse, kar je možno opisati, določiti ali ujeti.« (Detela 2014)

Fizik in avtor omenjene knjige se je tako podal na pot nečesa novega, neznatnega. Kmalu se je zavedal, da so njegovi sadovi zlitje sodobne znanosti in duhovnosti, raziskovanj, ki ta dva segmenta povezujejo.

Znanost se je javila, da prinese svetlobo, a izkazalo se je, da je tema, ki jo je prinesla, večja od prejšnje. Njena navidezna objektivnost se je deformirala v brezosebno, nehumano indiferentnost, ki na stežaj pušča prostor neetičnim manipulacijam. Zelo pogosto nevidni cilj sodobne znanosti ni dobronamerno spoznanje, ampak oblastniški akt (Hamvas v Detela 2014, 22)

8 ZAKLJUČEK

Naj se vrnem na začetno misel: »Pride čas, ko ni več časa«. Čas za konec. Ali nov začetek? Ta misel pa me bo spremljala ob vsakem koraku in nič za to v kolikor ostane neodgovorjena in nerazumljiva. Morda ni v moji domeni razglabljanje o njej, temveč preprosto živeti z njo. V sklopu moje diplomske naloge sem pridobila ogromno, tako znanja kot različne modrosti. Različna literatura (res jo je bilo ogromno in na koncu sem še sama ustvarila mini znanost, da sem omejila število le-te) me je popeljala skozi razsežnost, ki ji ni meja. Tako lahko rečem, da sem sledila mojim raziskovalnim vprašanjem in tudi potrdila hipoteze, torej da- obstaja relacija med duhovnostjo in moderno znanostjo. Obstaja most med gaudijskim vajšnavizmom in moderno znanostjo. Med prebiranjem različnih svetih vajšnavskih spisov s hkratnim branjem in preučevanjem moderne znanosti sem iz dneva v dan, meseca v mesec prejela več in več vzporednic. Znano je, kot sem skušala tudi prikazati skozi celotno diplomsko delo, da se moderna znanost (za razliko od klasične) čedalje bolj približuje segmentom duhovnosti. Ugotovila sem tudi, da sveti vajšnavski spisi, ti starodavni zapisi, vsebujejo ogromno znanja in znanstvenih informacij, ki jih je moderna znanost odkrivala v preteklih letih ali pa jih še vedno raziskuje.

Tako iz znanstvenega kot religiozno duhovnega spektra je ključen spoštljiv in ljubezniv odnos do narave in ne njeno uničevanje, občudovanje in ne zloraba njenih virov, slava in ne ropanje. »...usodno smo spregledali, da je materija že sama po sebi ustvarjalna, da sledi načelu obilja in iz sebe- že kar sama po sebi-poraja subjektivnost« (Weber v Detela 2014). Iz tovrstne miselnosti pa izhaja percepcija doživljanja in sveta, imenovana sintropija. V naravi je zaslediti tako entropične kot sintropne procese, pri prvih se entropija večja, pri drugih se entropija zmanjšuje. Potrebna je torej znanstvena revolucija, nov, dopolnjen pogled na svet, kjer življenje, torej mi sami izhajamo iz – kaj drugega kot- življenja! »Združitev obojega, to je notranjega (bolj intuitivnega) in zunanjega (bolj racionalnega)« (Detela 2014, 381).

Tu pa je ključna povezava med indijsko znanostjo in moderno znanostjo in tudi ključni razlog, da sem se odločila za namen diplomskega dela pisati ravno o tej tematiki.

Tako kot imata znanost in duhovnost, oziroma verovanje, svoje metode raziskovanja in svojo srčiko, tako imamo v svetu tudi mi ljudje svoj namen, bistvo pa je večje od nas. Smo torej znanost v svetu, del eksperimenta. Kaj je torej ta vez med tema dvema fenomenoma? Ravno sintropija, združitev znanosti in duhovnosti / harmonija srca in razuma.

ZVENČASA

Zavest tke smer časa
in tišina se steka v ples življenja.
Smo opazovalci in ustvarjalci,
koreografi in plesalci, sanjalci in sanjani.

V dolgem izdihu smo v spirali potovali na skrajni obod kroga,
najdlje od središča,
in razpadli v osamelce zavesti.
Razbili smo čas na kosce,
gledajoč zgolj v konico svojih kavbojskih škornjev.
V razpršitvi smo vase globoko vdihnili smrt,
izguba smisla je postala rabelj človeškosti.
Zato je postalo očitno za nas skrito
in vidno nevidno.

Sredi obupa smo se zavedli,
da moramo pogledati drug drugemu spet v oči
in uglasiti svoj pogled v isto smer,
proti svetlobi Ljubezni,
da bo pot vdihna po spirali zavračanja zopet zapela.

Ti, moj brat, nam prinašaš spomin o sebi
in obračaš smer časa naše zavesti.
Si vjakta stekanja časov v mrežo sozvočja.
Svojo pesem poješ z glasom tišine,
da obuja zrenje z očmi celote.

V zvenu smeri
moramo sedaj ljubiti in sočutiti,
če želimo še- bítí.
Naj čas traja!

(dr. Vesna Vilar v Detela 2014, 11)

9 LITERATURA

1. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
2. *Bhaktivedanta book trust*. Dostopno prek: <http://www.bbt.info/> (19. marec 2015).
3. *Bhaktivedanta college*. Dostopno prek: <http://bhaktivedantacollege.com/> (19. marec 2015).
4. Blažič Fabjan, Žana. 2010. *Joga portal: indijske filozofije: Kaj je joga*. Dostopno prek: <http://www.jogaportal.si/1473/indijske-filozofije/> (5. maj 2015).
5. Črnič, Aleš. 2002. *Nova religijska gibanja: primer Mednarodne skupnosti za zavest Krišne (doktorska disertacija)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Črnič, Aleš. 2005. *V imenu Krišne: Družboslovna študija gibanja Hare Krišna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. De Mello, Anthony. 1991. *Zavedanje*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana- Dravljje.
8. Debeljak, Aleš. 1995. *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: ZPS.
9. Detela, Andrej. 2014. *Sintropija v polifaznih zibelkah*. Ljubljana: Elaphe.
10. Frawley David. 2012. *Modern Science and Vedic Science*. Dostopno prek: <http://vedanet.com/2012/06/13/modern-science-and-vedic-science/> (25.maj 2015)
11. *Gaudiya.com*. Dostopno prek: <http://www.gaudiya.com/> (19. marec 2015).
12. *Gaudiyahistory*. Dostopno prek: <http://gaudiyahistory.com/> (11. marec 2015) .
13. Goswami, Satsvarupa dasa. 1985. *Readings in vedic literature*. Los Angeles: The Bhaktivedanta Book Trust.
14. Hare Krisna. 2009. *Znanost in religija*. Dostopno prek: <http://www.harekrisna.net/index.php?S=1&Article=300> (10. marec 2015).
15. *HareKrishna.net*. Dostopno prek: <http://www.harekrisna.net/index.php?S=1&Article=300> (19. junij 2015).
16. Hribar, Tine. 1991. *Teorija znanosti in organizacija raziskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
17. Igor Kononenko. Dostopno prek: <http://lkm.fri.uni-lj.si/xaigor/> (2. maj 2015).
18. Jivatma- Teozofsko društvo. 2014. *Vzhodne duhovne tradicije in moderna znanost*. Dostopno prek: <http://www.jivatma.si/pogovor-tran-thi-kim-dieu-in-andrej-detela/> (23. junij 2015).

19. Jivatma. 2014. *Vzhodne duhovne tradicije in moderna znanost*. Dostopno prek: <http://www.jivatma.si/pogovor-tran-thi-kim-dieu-in-andrej-detela/> (15. maj 2015).
20. Juvan, Tadeja. 2004. *Politizacije religije na primeru Indije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Kononenko, Igor in Irena Kononenko Roglič. 2007. *Učitelji modrosti*. Ljubljana: Samozaložba I.Roglič Kononenko.
22. *Krishna.com*. Dostopno prek: <http://www.krishna.com/> (27. marec 2015).
23. Lalita Dasi, Sri. 2013. *Iskcon Communications Seminar, Italy 2013 – Villa Vrindavana, Florence, Italy*. Dandavats, 28. avgust. Dostopno prek: <http://m.dandavats.com/?p=1071> (23. maj 2015).
24. Lesjak, Gregor. 2001. *Nova religijska in duhovna gibanja v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Makarovič, Jan. 2013. *Avantura sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Mali, Franc. 1994a. *Znanost kot sistemski del družbe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. --- 2002b. *Razvoj moderne znanosti: socialni mehanizmi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
28. --- 2006c. *Epistemologija družbenih ved- Razlaga in razumevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. McSherry W. 1993. *Raising the spirits*. Nurs Times, 48-49 (9.7.2015)
30. Povhe, Tadeja. 2007. *Kršćanstvo in Hare Krišna*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede.
31. Prabhupada, Bhaktivedanta Swami. 1970a. Letters: Los Angeles 14 January. Dostopno prek: <http://www.prabhupadanugas.eu/news/?p=9615> (23. maj 2015).
32. --- 1993b. *Šrimad- Bhagavatam: Prvi spev- prvi del*. Vaduz: The Bhaktivedanta Book Trust International.
33. --- 1994c. *Življenje izvira iz življenja*. Vaduz: The Bhaktivedanta Book Trust International.
34. --- 1995d. *Šrimad- Bhagavatam*. Ljubljana: Skupnost za zavest Krišne.
35. --- 1998e. *Bhagavad gita, kakršna je*. Vaduz: The Bhaktivedanta Book Trust International.
36. --- 2011f. *Šri Isopanišad*. Ljubljana: Skupnost za zavest Krišne.
37. *Prabhupadabooks.com*. Dostopno prek: <http://prabhupadabooks.com/> (11. februar 2015).

38. Preserl, Metka. 2005. *Besede o neubesedljivem: tema duhovnosti v sodobni slovenski prozi*. Maribor: Litera.
39. *Purebhakti.com*. Dostopno prek: <http://www.purebhakti.com/> (10. april 2015).
40. Saha, Gourab. 2012. *Parallels in Vedas and Modern Science*. Dostopno prek: <http://www.iskcondesiretree.com/profiles/blogs/parallels-in-vedas-and-modern-science> (25. maj 2015).
41. Sarma, S N. 1966. *The Neo- Vaisnavite Movement and the Satra Institution of Assam*. Gauhati University.
42. Skoberne, Mihaela. 2002. *Duhovnost in duhovno zdravje*. Obzornik zdravstvene nege 36 (1): 23-31
43. Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Swami, Suhotra. 1996. *Substance and Shadow: The Vedic Method of Knowledge*. Zurich/Altenburg: Govinda-Verlag.
45. Štante, M. 1980. *Indija- mit in realnost*. Ljubljana: Mladinska Knjiga.
46. Walsch Neal, Donald. 2000. *Pogovori z Bogom: 2.knjiga*. Ljubljana: Gnosis.
47. Wikipedia. 2015. *Vzhodna filozofija*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Vzhodna_filozofija (14. marec 2015)